

บ้านเจ้าพระยารัตนาวุธเบศร์

จากอดีต... สู่ปัจจุบัน

บ้านเจ้าพระยาธรรมาธิเบศร์
จากอดีต...
สู่ปัจจุบัน

จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในพิธีเปิด
อาคารที่ทำการศาลรัฐธรรมนูญ
(บ้านเจ้าพระยาธรรมาธิเบศร์)

๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๓

ศาลจังหวัดนนทบุรี

คำนำ

ศาลรัฐธรรมนูญได้เลือกบูรณะปรับปรุงบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ถนนจักรเพชร แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นที่ทำการของศาลรัฐธรรมนูญ เพราะบ้านหลังนี้มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและมีประวัติความเป็นมาไม่ต่ำกว่าหนึ่งร้อยปี กล่าวคือเป็นบ้านที่เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ (พุ่ม ศรีไชยันต์) สมุหพระกลาโหม ได้น้อมเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาทางราชการใช้เป็นสถานที่ทำการของส่วนราชการในอดีต อาทิ กระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการ) กรมเกษตรและการประมง (กรมวิชาการเกษตรและกรมประมง) และสำนักงานเกษตรกรุงเทพมหานคร กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ ทรงประกอบพิธีเปิดอาคารที่ทำการศาลรัฐธรรมนูญ ณ อาคารบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ในวันศุกร์ที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างสูงสุดแก่คณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ข้าราชการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ และผู้เกี่ยวข้อง ศาลรัฐธรรมนูญจึงเห็นสมควรจัดพิมพ์หนังสือ “บ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์จากอดีต...สู่ปัจจุบัน” เพื่อเป็นที่ระลึกแก่ผู้มีเกียรติที่เข้าเฝ้าทูลละอองพระบาท และแจกจ่ายให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สถาบันการศึกษา และผู้สนใจทั่วไป เพื่อใช้ประโยชน์ตามโอกาสอันสมควร

ในการบูรณะปรับปรุงบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์เพื่อใช้เป็นที่ทำการของศาลรัฐธรรมนูญ สำเร็จลุล่วงไปได้ในครั้งนี้ ศาลรัฐธรรมนูญได้รับความร่วมมือจากกรมธนารักษ์ กรมศิลปากร กรมส่งเสริมการเกษตร กรุงเทพมหานคร และผู้ที่มีส่วนสนับสนุนทุกท่าน ตลอดจนผู้มีเกียรติที่ได้มาร่วมในพิธีนี้ ศาลรัฐธรรมนูญจึงขอแสดงความขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

ว. (๗) ม. ๗๖

(นายประเสริฐ นาสกุล)

ประธานศาลรัฐธรรมนูญ

สารบัญ

คำนำ

(ก)

ประวัติบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์

๙

บ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ในอดีต

๑๔

การก่อสร้างและต่อเติมบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์
เป็นกระทรวงธรรมการ

๒๖

การบูรณะปรับปรุงบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์
เป็นที่ทำการศาลรัฐธรรมนูญ

๕๐

ประวัติและผลงาน

๕๕

เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ (พุ่ม ศรีไชยันต์)

ประวัติ

๕๗

ผลงาน

๕๙

ประวัติ
บ้านเจ้าพระยารัตนาวชิเบศร์

บ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ (พุ่ม ศรีไชยันต์) มีประวัติความเป็นมายาวนานไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ปี เป็นบ้านเรือนที่นำแบบอย่างสถาปัตยกรรมทางตะวันตก (ประเทศยุโรป) มาใช้ก่อสร้าง บ้านเรือนของขุนนางไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ตลอดจนมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงต่อเติมจากบ้านพักอาศัยมาเป็นที่ทำการของส่วนราชการต่างๆ เช่น เป็นบ้านพักรับรองของกระทรวงมหาดไทย เป็นที่ทำการกระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการ) กรมเกษตรและการประมง (ปัจจุบัน คือ กรมวิชาการเกษตรและกรมประมง) และสำนักงานเกษตร กรุงเทพมหานคร กรมส่งเสริมการเกษตร ตามลำดับ สุดท้ายได้บูรณะเป็นที่ทำการของศาลรัฐธรรมนูญ ในการปรับปรุงแต่ละครั้งได้สะท้อนให้เห็นถึงวิวัฒนาการของรูปแบบสถาปัตยกรรม ที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์พื้นที่ในแต่ละครั้งแตกต่างกันออกไป

บ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ผังตรงข้ามเป็นโรงไฟฟ้าซึ่งถูกระเบิดทำลาย

บ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ในอดีต

เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์เมื่อครั้งเป็นนายพุ่ม มีบ้านเป็นเรือนแพ ตามวิถีชีวิตชนสามัญชนทั่วไป ดังปรากฏหลักฐานที่ว่า “ที่ดินอันเป็นที่ตั้งของบ้านท่านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ (พุ่ม ศรีไชยนต์) เดิมอยู่ในความครอบครองของพระยาศรีไชยบาล (หง) หรือ เจ้สัวหง ผู้เป็นนายโรงหอย ผูกอากรบ่อนเบี้ยอากรพนันต่างๆ ปลูกบ้านตนเองอยู่เชิงสะพานดำรงสถิตย์ และมีที่ดินอยู่ริมคลองโอ่งอ่างอีกแห่งหนึ่ง นอกกำแพงเมืองตรงข้ามวัดบพิตรพิมุข (วัดเชิงเลน) ทำเป็นโรงเก็บเรือ ต่อมามอบที่ดินและโรงเรือให้แก่ นายพุ่ม กับภรรยาปลูกเรือนแพแฝดอยู่อาศัยกันมาเป็นเวลานาน นายพุ่มได้รับราชการจนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ในรัชกาลที่ ๕ จึงรื้อเรือนแพสองหลังแผดย้ายไปปลูกกุฏิถวายพระสงฆ์ไว้ ณ พระอารามวัดทองธรรมชาติ ผังตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา” (๑)

ต่อมาประเทศไทยได้รับอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตก ทั้งนี้เนื่องมาจากการเสด็จประพาสประเทศไกลเตียและประเทศยุโรปในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งพระองค์ได้นำแบบอย่างสถาปัตยกรรมตะวันตกมาประยุกต์ใช้กับบ้านเมือง เพื่อแสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง รวมทั้งการนำช่างชาวต่างประเทศมาก่อสร้างพระราชวัง จนเป็นแบบอย่างให้พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง คหบดี และราษฎรสามัญชนทั่วไปนำไปก่อสร้างวัง หรือบ้านเรือน เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ได้ก่อสร้างบ้านตามแบบสถาปัตยกรรมทางตะวันตก ซึ่งเป็นที่นิยมในขณะนั้น อันมีลักษณะแปลกตา มีความงดงาม จึงเปรียบเสมือนต้นแบบบ้านหลังอื่นๆ ในกาลต่อมา ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงพระนิพนธ์เกี่ยวกับการสร้างบ้านเรือนในสมัยนั้นว่า “เจ้าของมักจะชอบซื้อเรือนที่มีอยู่แล้ว โดยชอบรูปเรือนในเมืองฝรั่ง เห็นเรือนผู้มียศในเมืองของตนเองก็เอาอย่างไป

ทัศนียภาพบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ก่อนการบูรณะปรับปรุง

ประตูบ้านด้านหน้า

ทำบ้าง หม่อมฉัน [สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
ดำรงราชานุภาพ] ยังจำได้ เคยเห็น ๒ ราย เดิมเจ้าพระยา
รัตนธิเบศร์ (พุ่ม) เมื่อครั้งยังเป็นพระยาเทพอรชุน หรือเป็น
เจ้าพระยาพลเทพ สร้างเรือนตึกที่ริมคลองโอ่งอ่าง พระยา
ภักดีภักทรากร (โอจิ๋ว) ถ่ายอย่างไปสร้างเรือนของตนเอง
ที่เหนือวัดอรุณฯ เท่ากันและเหมือนกัน ด้วยนับถือ ซาตา
เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ว่า เฮง แห่งหนึ่ง แล้วพระยาภาณุสมบัติ
บริบูรณ์ (เล็ก) ถ่ายแบบไปสร้างที่ริมคลองบางกอกน้อย
อีกแห่งหนึ่ง ด้วยเหตุอันเดียวกัน” (๒)

การวางตำแหน่งบ้าน

บ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ได้ปลูกขึ้นตาม
อิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบเรอเนซองส์ของอิตาลี (Italian
Renaissance) เป็นรูปแบบที่มีแนวทางของ Andrea Palladio
และ Vignola สถาปนิกที่มีชื่อเสียงชาวอิตาลีในช่วงครึ่งหลัง
ศตวรรษที่ ๑๖ โดยใช้สถาปนิกชาวต่างชาติมาทำการออกแบบ
การวางตำแหน่งด้านหน้าและทางเข้าของบ้าน ให้ความสำคัญ
กับเส้นทางคมนาคมทางน้ำ คือ คลองโอ่งอ่าง มีเรือน
พักอาศัยใหญ่ ๑ หลัง อยู่ทางด้านทิศใต้ และเรือนบริวารอยู่
ทางด้านทิศเหนือ เรือนบริวารเหล่านี้ภายหลังถูกรื้อทิ้งและ
สร้างเป็นอาคารกระทรวงธรรมการ

มูมบ้านด้านข้าง

รูปแบบและ องค์ประกอบบ้าน

การออกแบบสถาปัตยกรรมบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ จากการสังเกตเค้าโครงเดิมสันนิษฐานว่า รูปทรงของบ้านเป็นเรือนก่อ ๓ ชั้น จัดวางองค์ประกอบ ๒ ข้างสมมาตร (Symmetrical Balance) มีการแบ่งสัดส่วนโดยใช้บัวปูนปั้น เพื่อลดความสูงของบ้าน องค์ประกอบโดยรวมเป็นศิลปะในแนวทางของ Andrea Palladio ซึ่งมีลักษณะเด่นคือ การแบ่งช่องประตูหน้าต่างออกเป็น ๓ ช่อง มีส่วนสูงมากกว่าส่วนกว้าง เหนือช่องประตูหน้าต่างเป็นโค้งครึ่งวงกลม (Round Arch) มีลูกกระงะเบี่ยงไปรงเป็นปูนปั้นลูกมะหวด เป็นต้น

ส่วนต่อเติมบ้านชั้นที่ ๓

ส่วนฐาน เป็นฐานลวดบัวปูนปั้นในระดับพื้นชั้นล่าง ใต้ลวดบัวมีช่องระบายอากาศใต้ดินเป็นระยะๆ เพื่อระบายความชื้น

ชั้นที่ ๑ ผนังภายนอกมีการเซาะร่องบนผนังเป็นแนวยาว (Rustication) และโค้งรับไปกับซุ้มเหนือประตู มีการเดินบัวปูนปั้นรอบอาคารในระดับพื้นชั้นที่ ๒ เพื่อลดความสูงของบ้าน ซุ้มประตูหน้าต่างมีลักษณะถอยร่นชิดผนังด้านใน ส่วนชั้นที่ ๒ และ ๓ ของใหม่จะมีลักษณะชิดกับผนังด้านนอก

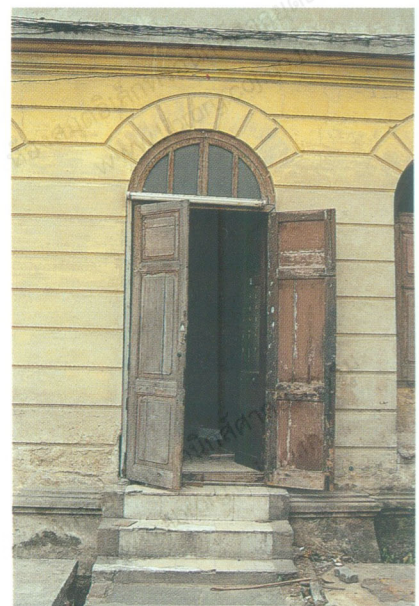
ชั้นที่ ๒ และ ๓ ผนังด้านนอกเป็นผนังฉาบปูนเรียบเสมอผิวหน้ากับวงกบหน้าต่าง มีการตกแต่งด้วยบัวปูนปั้นได้วงกบด้านล่าง ลักษณะหน้าต่างใน ๒ ชั้นนี้จะมีจำนวนและแนวตรงกับชั้นล่างเกือบทั้งหมด ยกเว้นผนังด้านทิศใต้ชั้นที่ ๒ มีหน้าต่างอยู่ ๒ ช่อง เป็นซุ้มโค้งมีช่องแสงเหนือหน้าต่าง ส่วนชั้นที่ ๓ เป็นหน้าต่างบานเกล็ดติดตายเหนือช่องหน้าต่างมีช่องเกล็ดระบายอากาศเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยมีเอ็นคอนกรีตคั่นเป็นจังหวะ

หลังคา เป็นทรงปั้นหยา (Hipped Roof) ๔ ด้าน ผนังหลังชนกันมีความสัมพันธ์กับผังพื้น ชายคายื่นออกมาไม่มากนัก ความลาดเอียงของหลังคาประมาณ ๓๕ องศา เพื่ออวดผืนกระเบื้องหลังคา ซึ่งเป็นกระเบื้องว่าว หรือกระเบื้องซีเมนต์รูปสี่เหลี่ยมจตุรัสขนาดใหญ่สีแดง ตัดกับสีปูนน้ำอ้อยของผนังบ้าน ได้ชายคายี่เกล็ดไม้สักชนชิด บริเวณขอบเชิงชายมีรางน้ำสำหรับระบายน้ำฝน รองรับด้วยท่อน้ำสังกะสีติดเรียบไปกับตัวบ้านและมุมผนัง ซึ่งท่อระบายน้ำฝนนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของศิลปการตกแต่งบ้านที่นิยมทำกันอย่างแพร่หลายในสมัยนั้น

สำหรับหลังคาเล็กที่ซ้อนใต้หลังคาใหญ่นั้น สันนิษฐานว่าได้ทำขึ้นภายหลังเพื่อแก้ไขปัญหาฝนสาดและต้องการบังแดด

การประดับตกแต่ง มีการประดับตกแต่งน้อยมาก ส่วนใหญ่จะเป็นบริเวณซุ้มโค้งเหนือประตูหน้าต่าง ทำเป็นลายรัศมีอย่างง่าย ๆ หรือเป็นลายเรขาคณิต

บันได เป็นบันไดก่ออิฐถือปูน ๓ ขั้น ปูหินอ่อนสีขาว

ประตูบ้านด้านหลัง

สถาปัตยกรรมภายใน

การแบ่งพื้นที่ใช้ประโยชน์ภายในบ้านเจ้าพระยา
รัตนภิเษย์ เป็นการแบ่งพื้นที่ตามแบบอย่างอิทธิพลตะวันตก
โดยการกันห้องแยกจากกันเป็นสัดส่วน และมีการสร้างแนว
แกนบ้านตามแบบวิธีโบราณ โดยมีลักษณะแต่ละชั้น ดังนี้

ชั้นที่ ๑ จากทางเข้าด้านหน้าริมคลองโอ่งอ่าง
ผ่านบันไดทางเข้าหลักสู่ตัวบ้าน ภายในเป็นโถงรับรองซึ่งอยู่
บริเวณกึ่งกลางของบ้าน มีการตกแต่งพื้นด้วยหินอ่อนสีขาว
จากต่างประเทศ บริเวณผนังได้หน้าต่างตกแต่งเป็นราวโปร่ง
ปูนปั้นลูกมะหวดทั้ง ๒ ด้าน บริเวณผนังทั้ง ๔ ด้าน ฉาบปูน
สีน้ำอ้อย ฝ้าเพดานเป็นไม้สักตีเว้นร่องสลัก คานหุ้มไม้สัก
ทาสี บริเวณโถงนี้จะเชื่อมไปสู่พื้นที่อื่นๆ เช่น ห้องรับแขก
ห้องรับประทานอาหาร ห้องสมุด ห้องนั่งเล่น (ห้องกาแฟ
หรือห้องสูบบุหรี่) ตามรูปแบบตะวันตกซึ่งชั้นนี้มีห้องทั้งหมด
๖ ห้อง โดยใช้โถงกลางเป็นจุดเชื่อมเข้าสู่ห้องแต่ละห้อง
บริเวณทางเชื่อมระหว่างห้องมีประตูบานเล็กๆ สามารถเดิน
เข้าออกสู่ตัวบ้านได้ด้วยเช่นกัน บริเวณชั้นล่างนี้มีส่วนหนึ่ง
ที่น่าสนใจคือมีการต่อเติมห้องขึ้นใหม่ ตามพิภคของแนวผนัง
ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือสันนิษฐานว่าน่าจะต่อเติมขึ้น
ภายหลัง เนื่องจากมีผนังภายในเป็นผนังปูนเซาะร่องแนว
นอนยาวตลอดเหมือนผนังด้านนอก

ชั้นที่ ๒ ประกอบไปด้วยห้อง ๕ ห้อง มีโถงกลาง
เป็นแกนหลักของบ้านในการเชื่อมโยงกับห้องต่างๆ เช่น
ห้องพักผ่อน ห้องทำงาน ห้องนอน โถงกลางของชั้นนี้ยังทำ
หน้าที่เชื่อมต่อกับบันไดทั้ง ๒ ปีก การตกแต่งโถงกลาง พื้น
เป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมไม้ปูทับด้วยหินอ่อนสีเหลืองสลัก
ขาวลายหมากฮอส วางทะแยงมุมกับห้อง ส่วนห้องอื่นๆ เป็น
พื้นไม้สัก ปูตามแนวยาวของห้อง ฉาบปูนเรียบทาสี
ลักษณะของฝ้าเพดานในชั้นนี้จะเหมือนกับชั้นที่ ๑ คือ ฝ้า
เพดานเป็นไม้สักตีเว้นร่องสลัก คานหุ้มไม้สักทาสี

ฝ้าเพดานชั้นที่ ๑

โถงรับรองชั้นที่ ๑

โถงกลางชั้นที่ ๒

บันไดทางขึ้นชั้นที่ ๑

ในชั้นที่ ๒ นี้ สันนิษฐานว่ามีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างจากผนังรับน้ำหนักเป็นระบบเสา คาน สังเกตได้จากแนวเสาที่ยื่นออกจากผนังและเสาที่อยู่กึ่งกลางของห้อง แต่จะมีเพียงแค่ ๒ ด้านเท่านั้น และผนังมีความหนาตลอดเนื่องจากเป็นผนังที่มีได้รับน้ำหนักแล้ว

ชั้นที่ ๓ ประกอบด้วยห้อง ๔ ห้อง สันนิษฐานว่าส่วนใหญ่เป็นห้องนอน มีบางส่วนเป็นห้องพระ ส่วนอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นทางเดินบริเวณบันไดทั้ง ๒ ปีก เหมือนกับชั้นที่ ๒ พื้นเป็นไม้สักวางตามแนวยาวของห้องผนังเป็นสีปูนน้ำอ้อย ฝ้าเพดานเป็นไม้สักตีเว้นร่องเข้ามุม ๔๕ องศา ลักษณะของฝ้าเพดานชั้นนี้จะไม่ใช่โครงคาน

บันได บันไดภายนอกมีโครงสร้างก่ออิฐถือปูน ตกแต่งผิวด้วยหินอ่อน ส่วนบันไดภายในมีโครงสร้างเป็นไม้สักเป็นรูปตัว “U” มีความงดงามและความละเอียดลออในการประดับตกแต่ง เช่น ราวจับมีการเจาะช่อง เพื่อลดขนาดของราวจับ ลูกกรงเป็นเสาเกลี้ยงทำให้ช่วยลดความแข็งแรงดั่งของบันได เสายึดตัวราวบันไดเป็นไม้สักสีเหลี่ยมขนาดใหญ่ ประดับด้วย บัว ลวดบัว ทั้งตอนบนและตอนล่าง ข้างบันไดและใต้บันได ตีปิดด้วยไม้สักเข้าลิ้น

ประตู - หน้าต่าง มีความสอดคล้องกันในเชิงรูปทรง กล่าวคือ บานประตูหน้าต่างเป็นบานเปิดคู่ทั้งหมด เหนือประตูหน้าต่างเป็นซุ้มโค้งครึ่งวงกลมฉลุลายโปร่ง

ซุ้มหน้าต่าง

ซุ้มประตูภายในบ้าน

ซุ้มประตูภายในบ้าน

สิ่งหนึ่งที่น่าสังเกตคือการเจาะช่องประตูหน้าต่างจะอยู่ในแนวเดียวกันทั้ง ๓ ชั้น จะมีระยะและขนาดที่ใกล้เคียงกัน ชั้นที่ ๑ และชั้นที่ ๒ มีซุ้มโค้งลายฉลุเหมือนกัน การทำลายฉลุเหนือบานประตูหน้าต่างมีผลดีในเรื่องของการถ่ายเทอากาศ บานประตูภายในเป็นลูกฟักกระดานดุน ๒ หน้า แบ่งเป็น ๓ ตอน บานหน้าต่างแบ่งเป็น ๒ ตอน โดยชั้นที่ ๑ และชั้นที่ ๒ ตอนบนเป็นลูกฟักกระดานดุนตอนล่างเป็นบานเกล็ด ส่วนชั้นที่ ๓ เป็นบานเกล็ดติดตายทั้งหมด

โครงสร้างและวัสดุก่อสร้าง

ฐานรากระบบผนังรับน้ำหนัก

ลักษณะโครงสร้างของบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ เป็นโครงสร้างที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศในระยะแรก มีโครงสร้างหลัก คือ ผนังรับน้ำหนักและระบบเสาคาน

ฐานราก จากที่พบเป็นโครงสร้างฐานรากระบบ ผนังรับน้ำหนักซึ่งเป็นโครงสร้างในยุคต้นรัชกาลที่ ๕ หรือ อาจมีการใช้ซุงไม้ทั้งต้นผ่าซีกคว่ำทับ แล้วจึงก่ออิฐขึ้นไป^(๓) เป็นฐานรับน้ำหนัก

ผนัง เป็นผนังรับน้ำหนัก (Wall Bearing) ผนัง ชั้นล่างจะมีความหนากว่าผนัง ชั้นที่ ๒ และชั้นที่ ๓ อันเนื่อง มาจากการรับน้ำหนักของคานคอนกรีตและเสา อิฐที่ใช้ก่อ ผนังเป็นอิฐบางบัวทอง ปากเกร็ด ขนาดเมื่อเผาสุกแล้ว กว้าง ๔ ๑/๔ นิ้ว ยาว ๙ นิ้ว หนา ๒ ๑/๒ นิ้ว ราคาขายไม่เกิน พันละ ๓๐ บาท^(๔) ผนังก่ออิฐหนา ๒ ๑/๒ แผ่น ฉาบปูน เรียบ ผนังด้านนอกเจาะร่องเป็นแนวยาว (Rustication) และ โคนรับไปกับซุ้มประตูและหน้าต่างทำให้ดูหลอกตาเหมือน Key Stone ทาสีปูนน้ำอ้อย สิ่งหนึ่งที่น่าสังเกตก็คือเนื้อปูน จะละเอียด ทั้งนี้เนื่องจากการผสมปูนขาวที่มีอัตราส่วนมาก กว่าปกติ

โครงสร้างผนังรับน้ำหนัก

โครงสร้างหลังคา

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.coj.go.th

เสา - คาน เสาที่พบอยู่บริเวณชั้นที่ ๒ และชั้นที่ ๓ เป็นเสาและคานคอนกรีตรับผนังก่ออิฐฉาบปูนซึ่งมีขนาดความหนาน้อยกว่าชั้นที่ ๑

พื้น เป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมไม้และโครงสร้างไม้ คือ

๑. โครงสร้างคอนกรีตเสริมไม้ ใช้ดงไม้และปีกไม้วางขัดกันแล้วเทคอนกรีตทับและปูหินอ่อน จะพบในบริเวณส่วนที่เป็นโถงทางเข้า

๒. โครงสร้างไม้ ใช้คานคอนกรีต ดงไม้ และไม้พื้นวางขัดกัน โดยพื้นที่ทั้งหมดที่ใช้ในบ้านเป็นไม้สัก จะพบในบริเวณห้องรับแขก ห้องนอน ห้องนั่งเล่น เป็นต้น

หลังคา เป็นเครื่องไม้ทั้งหมดผสมกันระหว่างไม้สักกับไม้ตะแบก เพื่อความประหยัดทางโครงสร้าง^(๕)

เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ได้พำนักอยู่บ้านหลังนี้จนถึงแก่อสัญกรรม ท่านไม่มีบุตร มีแต่หลาน คือ พระยาเสนาภูเบศร์ (ขาบหรืออังกาบ) มีเรื่องเล่ากันในวงศ์ญาติว่าเมื่อเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์เริ่มป่วยกระเสาะกระแสะ ได้เรียกพระยาเสนาภูเบศร์ไปถามว่ามีบ้านที่ซื้อให้พ้ออยู่กันแล้วใช่หรือไม่ ซึ่งพระยาเสนาภูเบศร์ตอบว่ามีพ้ออยู่แล้ว ต่อมาเมื่อท่านป่วยหนัก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมถึงบ้าน ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างสูงสุด เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์จึงน้อมเกล้าฯ ถวายทรัพย์สินทั้งหมดแด่พระองค์^(๖) บ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์จึงตกอยู่ในความปกครองของกรมพระคลังข้างที่ ซึ่งมีหน้าที่ดูแลทรัพย์สินส่วนพระองค์และทรัพย์สินส่วนสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ตลอดจนทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

พื้นโครงสร้างคอนกรีตเสริมไม้

พื้นโครงสร้างไม้

การก่อสร้างและต่อเติมบ้านเจ้าพระยา รัตนภิเษย์ เป็นกระทรวงธรรมการ

ก่อนที่จะมีการก่อสร้างและต่อเติมบ้านเจ้าพระยา
รัตนภิเษย์เป็นที่ทำการของกระทรวงธรรมการ ในปี พ.ศ.
๒๔๔๕ กระทรวงมหาดไทยได้ขอซื้อบ้านเจ้าพระยารัตนา
ภิเษย์ไว้เป็นที่พักแขกเมือง ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
สมมตอมรพันธุ์ อธิบดีกรมพระคลังข้างที่ ถวายรายงานว่า
“ด้วยที่บ้านเจ้าพระยารัตนาภิเษย์ซึ่งกระทรวงมหาดไทย
จะขอซื้อเป็นที่พักแขกเมืองนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้รับ
พระราชทานขอให้กรมโยธาติราคาตักเรือนโรงในบริเวณ
บ้านนี้ กรมโยธาได้ตีราคามาว่า ถ้าคิดอย่างทำใหม่จะเป็น
เงิน ๑๑๑๓๖๓ บาท ราคาในเวลานี้ ๗๐๐๙๓ บาท กับได้รับ
พระราชทานคิดราคาที่ดินวางจตุรัสละ ๖๕ บาท ที่ ๘๔๑ วา
จตุรัส เป็นเงิน ๕๔๖๖๕ บาท ข้าพระพุทธเจ้าได้แจ้งราคานี้
แก่กระทรวงมหาดไทยแล้ว บัดนี้ กระทรวงมหาดไทย
ยอมรับตกลงจะซื้อตามราคาตักเรือนโรงอย่างราคาในเวลานี้
๗๐๐๙๓ บาท กับค่าที่ดิน ๕๔๖๖๕ บาท รวมเป็นเงินที่จะซื้อ
บ้านรายนี้ ๑๒๔๗๕๘ บาท แล้วได้ตั้งเงิน ๑๒๔๗๕๘ บาท
นี้ไว้ในงบประมาณ ร.ศก ๑๒๒ แล้ว จะจ่ายเงินซื้อได้ในเวลา
ที่งบประมาณตกลงแล้ว แต่กระทรวงมหาดไทยจะขอรับที่บ้าน
ไปจัดการปกครองก่อนตั้งแต่มีนาคม ร.ศก ๑๒๑ นี้ไป” (๗)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มี
พระบรมราชานุญาตให้กรมพระคลังข้างที่ขายบ้านเจ้าพระยา
รัตนภิเษย์ให้แก่กระทรวงมหาดไทย ตามที่พระเจ้าบรม
วงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ถวายรายงาน บ้านเจ้า
พระยารัตนาภิเษย์จึงตกอยู่ในความปกครองของกระทรวง
มหาดไทย

กระทรวงธรรมการได้ย้ายที่ทำการไปอยู่ ณ บ้าน
เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๒ ต่อมา
ในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ กระทรวงธรรมการได้รับเงินงบประมาณ

การก่อสร้างและต่อเติมบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ เป็นกระทรวงธรรมการนั้น ทำให้สถาปัตยกรรมถูกเปลี่ยนสภาพจากบ้านพักอาศัยไปสู่อาคารที่ทำการส่วนราชการ จากการศึกษารูปแบบอาคารที่ก่อสร้างจะเห็นได้ว่า สถาปนิก และผู้ที่เกี่ยวข้องได้เล็งเห็นถึงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมของ บ้านเดิมจึงพยายามที่จะอนุรักษ์บ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ไว้ให้มากที่สุด โดยการรื้อถอนจะกระทำเฉพาะเรือนบริวารที่ไม่มีความสำคัญมากนัก ขณะเดียวกันก็พยายามก่อสร้าง และต่อเติมอาคารให้มีความกลมกลืนกับบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ให้มากที่สุด

ด้านหน้าอาคารก่อสร้างและต่อเติมเป็นกระถางธรรมชาติ

การวางตำแหน่งอาคาร

อาคารจะมีแนวต่อเนื่องกับบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ทอดยาวไปทางทิศเหนือ-ใต้ตามแนวมุขที่ดิน โดยสร้างแกนอาคารขึ้นมาใหม่อยู่กึ่งกลางระหว่างส่วนต่อเติม หันหน้าเข้าสู่ถนนจักรเพชร แทนที่จะหันหน้าเข้าสู่คลอง ให้อารมณ์เหมือนบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ทั้งนี้ เนื่องจาก การคมนาคมทางบกเริ่มทวีความสำคัญมากขึ้น

รูปแบบและองค์ประกอบอาคาร

ลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นอาคารก่อสูง ๓ ชั้น จัดวางองค์ประกอบ ๒ ข้างสมมาตร (Symmetrical Balance) โดยใช้ระดับความสูงของบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์เป็น เกณฑ์ในการถ่ายระดับ มีแกนอาคารเป็นทางเข้าหลักอยู่ กึ่งกลางของอาคาร ด้านหน้าอาคารมีการแบ่งองค์ประกอบ เชิงรูปด้านทางด้านซ้ายและด้านขวาเหมือนกับกึ่งกลางอาคาร แนวอาคารในชั้นที่ ๑ การออกแบบเป็นแนวนอนให้กลมกลืน กับชั้นล่างของบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ส่วนชั้นที่ ๒ และ ชั้นที่ ๓ การออกแบบเน้นเป็นแนวตั้ง ซึ่งแตกต่างจากชั้นที่ ๒ และชั้นที่ ๓ ของบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ มีการตกแต่ง ด้วยบัวปูนปั้น เพื่อให้สอดคล้องกับระเบียบทางเดินด้านหน้า อาคาร ซึ่งมีทั้งหมด ๘ ช่อง ราวลูกกรงของระเบียบทางเดินมี รูปทรงเรขาคณิต การแบ่งช่องย่อยเหนือระเบียบทางเดินเป็น ลายโปร่งหล่อปูนลือแบบลายฉลุไม้ขนมปังขิง ส่วนเชื่อมต่อ ระหว่างอาคารชั้นล่างกับบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์เปิด เป็นช่องโล่ง เพื่อเป็นช่องทางสำหรับรถผ่าน

ด้านทิศตะวันออก ซึ่งเป็นด้านหลังอาคาร ผนัง ฉาบปูนเรียบ การแบ่งช่องหน้าต่างด้านซ้ายและด้านขวา มีจังหวะไม่เหมือนกัน ทั้งนี้สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นจากการ กำหนดเนื่องที่การใช้งานภายในอาคารสมัยนั้น ส่วนผนังด้าน ทิศเหนือและทิศใต้ มีการตกแต่งบัวปูนปั้นเหมือนกับด้าน หน้าอาคาร

หออนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

หออนิกส์ศาลยุติธรรม
library.coj.go.th

มุมอาคารชั้นล่าง

การแบ่งสัดส่วนของอาคาร

ส่วนฐาน เป็นฐานลดบัวปูนปั้นเช่นเดียวกับบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ได้ลดบัวมีช่องระบายอากาศใต้ดิน เพื่อระบายความชื้น

ชั้นที่ ๑ การตกแต่งผนังภายนอก ทำผนังปูนเซาะร่องล่อแบบผนังบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ สลับกับการเจาะช่องโล่งโค้งเป็นจังหวะสอดคล้องกับแนวช่องโล่งชั้นที่ ๒ และชั้นที่ ๓ ภายในช่องโล่งเป็นระเบียบทางเดิน

ชั้นที่ ๒ และ ๓ บริเวณระเบียงทางเดินเจาะช่องสี่เหลี่ยม หล่อเสาและคานาหล่อคอนกรีตให้เป็นราวลูกกรงรูปทรงเรขาคณิต ในขณะที่ตอนบนเป็นลายโปร่งหล่อปูน ๗ ช่อง

หลังคา เป็นทรงปั้นหยาทอดแนวยาวต่อเนื่องเป็นผืนเดียวกับบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ แต่มีการแยกส่วนโครงสร้างของหลังคาเพื่อป้องกันการทรุดตัวของบ้านกับอาคาร โดยยกส่วนสูงของหลังคาอาคารต่อเติมนี้ให้สูงขึ้นกว่าบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์

การประดับตกแต่ง มีรายละเอียดมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ลวดบัวปูนปั้น ทั้งทางแนวนอนและแนวตั้งบริเวณผนังด้านหน้าอาคารและผนังด้านข้างอาคาร สิ่งที่น่านำใจคือ การนำนาฬิกาทรงกลมกรอบไม้สักตัวเลขอักษรโรมันมาประกอบกับอาคาร โดยวางอยู่ในกรอบของคิ้วปูนปั้นในแนวแกนกลางด้านหน้าของอาคาร

บันได ก่ออิฐถือปูน ๕ ชั้น เป็นทางขึ้น - ลง ทั้ง ๔ ด้านของอาคาร

ลายโปร่งหล่อปูนลวดลายฉลุไม้ขนมปังขิงด้านหน้าอาคาร

บริเวณด้านหน้าอาคาร

สำนักงานเกษตรกรุงเทพมหานคร

ศูนย์ผลิตภัณฑ์กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร
HOME - MADE PRODUCTS
CENTER OF THAILAND

ฝ้าเพดานชั้นที่ ๒

สถาปัตยกรรมภายใน

บันไดทางขึ้น

การแบ่งพื้นที่ใช้ประโยชน์ภายในอาคารจะเห็นได้ว่าเป็นการวางรูปแบบอาคารให้เป็นสถานที่ทำงาน โดยได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตก การกันห้องในแต่ละชั้นจะมีความสอดคล้องกับรูปทรงภายนอก แกนกลางของอาคารเป็นโถงทางเดินมีขนาดพื้นที่เท่ากับของห้องที่อยู่มุมด้านทิศใต้และทิศเหนือ โดยมีห้องโถงเป็นห้องทำงานคั่นระหว่างโถงกลางกับห้องที่อยู่มุมอาคารทั้งสองด้าน ด้านหน้าอาคารเป็นระเบียงทางเดินเข้าถึงแต่ละห้อง โดยเชื่อมโยงกับโถงกลางของอาคาร บริเวณโถงกลางประกอบด้วยบันไดไม้สักเลียบไปกับผนังเป็นรูปตัว “U” มีลูกกรงเป็นเสาสูงลูกมะหวด

ประตูหน้าต่างภายในอาคารกับระเบียงทางเดินมีแนวที่ตรงกันแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องระหว่างสถาปัตยกรรมภายในและสถาปัตยกรรมภายนอก

การประดับตกแต่งอาคารนั้น ฝ้าเพดานใช้ไม้สักตีปิดใต้โครงสร้างพื้น มีคานและตงบางส่วนคั่นเป็นจังหวะทำให้เกิดความงดงาม ริมระเบียงทางเดินมีขอบเกี่ยวเหนือลายโปร่งหล่อปูน สันนิษฐานว่าน่าจะมีการใส่มาเพื่อบังแดดหรือกันฝนที่สาดเข้ามาในอาคาร

พื้นระเบียงทางเดินเป็นกระเบื้องซีเมนต์ลวดลายเรขาคณิต ส่วนพื้นห้องเป็นไม้สัก แต่มีขนาดเล็กกว่าพื้นไม้สักของบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์

บริเวณภายในอาคาร

โครงสร้างและวัสดุก่อสร้าง

โดยทั่วไปแล้วยังคงเป็นโครงสร้างผนังรับน้ำหนัก (Wall Bearing) เหมือนกับบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ แต่เริ่มมีการนำเฟอร์โรคอนกรีต (คอนกรีตเสริมเหล็ก) เสาและคานรับน้ำหนักมาเป็นโครงสร้างร่วม ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของโครงสร้างอาคารในสมัยรัชกาลที่ ๖

ฐานราก เป็นคานคอนกรีตเสริมเหล็กลึกประมาณ ๒.๕๐ เมตร มีลักษณะคล้ายห้องใต้ดิน เหนือคานก่อเป็นผนังรับน้ำหนัก เว้นช่องระบายอากาศเป็นระยะๆ ตรงแนวกับประตูหน้าต่าง

ผนัง โครงสร้างผนังส่วนใหญ่เป็นผนังรับน้ำหนัก แต่มีความหนาน้อยกว่าบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ฉาบปูนเรียบหรือเซาะร่อง บางส่วนของผนังทำเป็นโพรงเพื่อระบายอากาศและความชื้นสู่หลังคา

คาน เป็นคานคอนกรีตเสริมเหล็กวางอยู่บนผนังรับน้ำหนัก

โครงสร้างพื้นฐาน โครงสร้างหลักของอาคารเป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กและโครงสร้างไม้ คือ

พื้นโครงสร้างไม้

๑. โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก พบบริเวณ
ระเบียงทางเดินที่มีการปูกระเบื้องซีเมนต์

๒. โครงสร้างไม้ ใช้คานคอนกรีตเสริมเหล็ก
ตงไม้และไม้พื้นวางขัดกัน พบบริเวณส่วนที่เป็นพื้นไม้สัก
ทั้งหมด เช่น โถงบันได ห้องทำงาน เป็นต้น

หลังคา มีลักษณะเหมือนกับบ้านเจ้าพระยา
รัตนภิเษร์ แต่มีการเทพื้นคอนกรีตเสริมเหล็กและทำช่อง
ระบายอากาศทั้งนี้เพื่อถ่ายเทความร้อนและความชื้นของผนัง

บันได เป็นไม้สักมีชันพัก ๒ ช่วง รวบบันได
เป็นไม้สักลูกกรงเป็นเสากลึงลูกมะหวดลวดลายแตกต่างจาก
ลูกกรงบ้านเจ้าพระยารัตนภิเษร์ และไม่มีการใช้แผ่นไม้สัก
ตีปิดด้านข้างหรือได้บันได

จากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและโครงสร้างของ
อาคารดังกล่าว เป็นอิทธิพลที่ได้รับจากช่างตะวันตก ซึ่งเริ่ม
นำเทคโนโลยีทางการก่อสร้างสมัยใหม่มาใช้ โดยเฉพาะอย่าง
ย้งงานโครงสร้าง

บ้านเจ้าพระยารัตนภิเษร์ทั้งที่เป็นบ้านเดิม
กับอาคารที่ก่อสร้างต่อเติมได้ใช้เป็นที่พักการของกระทรวง

ธรรมการ จนถึงวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๓ กระทรวงธรรมการ
จึงย้ายไปอยู่วังจันทร์เกษม ถนนราชดำเนินนอก จากนั้น
บ้านเจ้าพระยารัตนภิเษร์ได้ใช้เป็นที่พักการกรมเกษตรและ
การประมง (ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นกรมชลประทาน ปัจจุบัน
เป็นกรมวิชาการเกษตรและกรมประมง) และสำนักงานเกษตร
กรุงเทพมหานคร สังกัดกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวง
เกษตรและสหกรณ์

บ้านเจ้าพระยารัตนภิเษร์ได้รับการขึ้นทะเบียน
โบราณสถาน เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๓๑^(๑๐)

ฐานรากได้อาคาร

บันไดทางขึ้นโถงกลาง

การบูรณะปรับปรุงบ้านเจ้าพระยารัตนธิเบศร์ เป็นที่ทำการศาลรัฐธรรมนูญ

คณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรตุลาการที่ได้จัดตั้งขึ้นโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และหลังจากได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งประธานศาลรัฐธรรมนูญและตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแล้ว ในขณะนั้นศาลรัฐธรรมนูญยังไม่มีอาคารสำหรับใช้เป็น ที่ทำการ จึงได้ตกลงเช่าอาคารบ้านเจ้าพระยา ที่ตั้งอยู่ ณ เลขที่ ๔๙/๑ ถนนพระอาทิตย์ แขวงชนะสงคราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นที่ทำการชั่วคราว พร้อมกันนั้น คณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญได้มีดำริที่จะจัดหาสถานที่ทำการของศาลรัฐธรรมนูญเป็นการถาวร โดยได้เข้าเยี่ยมชมอาคารหลายแห่ง อาทิ วังปารุสกวัน บ้านมนังคศิลา วังสุนันทา

รวมทั้งอาคารที่ทำการเดิมของหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น กรมโยธาธิการ หรือกระทรวงการต่างประเทศ (วังสราญรมย์) จนในที่สุดคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญได้พิจารณาและมีมติว่า อาคารที่ทำการสำนักงานเกษตรกรุงเทพมหานคร ที่ตั้งอยู่ ณ บ้านเจ้าพระยารัตนธิเบศร์ ริมถนนจักรเพชร แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่กว้างสองไร่ มีความเหมาะสม อีกทั้งสามารถที่จะบูรณะปรับปรุงเป็นที่ทำการถาวรของศาลรัฐธรรมนูญได้อย่างสวยงาม

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญจึงได้ดำเนินการตามมติของคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ โดยได้ประสานขอรับการสนับสนุนขอใช้สถานที่ดังกล่าวจากกรมธนารักษ์ และกรม

ศาลรัฐธรรมนูญ

ส่งเสริมการเกษตร รวมทั้งขอให้กรมศิลปากรออกแบบการบูรณะ
ปรับปรุงทั้งสถาปัตยกรรมภายนอกและภายในให้สอดคล้อง
กับของเดิมแต่ให้เหมาะสมกับการใช้งาน ซึ่งหน่วยงานดังกล่าว
ไม่ขัดข้องและให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ และนำเรื่องนี้
เข้าหารือในที่ประชุมคณะกรรมการพิจารณาสถานที่ก่อสร้าง
อาคารของคณะกรรมการและองค์กรต่างๆ ตามรัฐธรรมนูญ
เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๔๑ ที่ประชุมมีมติเห็นชอบและ
ให้สำนักงบประมาณพิจารณาสนับสนุนงบประมาณบูรณะ
ปรับปรุงอาคารบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ และเมื่อวันที่ ๙
เมษายน ๒๕๔๒ สำนักงบประมาณได้อนุมัติเงินเพื่อบูรณะ
ปรับปรุงอาคารดังกล่าวทั้งสิ้น เป็นเงิน ๑๓๓,๔๑๐,๐๐๐ บาท

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญได้ดำเนินการประกวด
ราคาจ้างปรับปรุงบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ เพื่อใช้เป็น
ทำการศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งคณะกรรมการประกวดราคาฯ ได้มี
มติเห็นควรจ้าง ห้างหุ้นส่วนจำกัด ส. บุญมีฤทธิ์ก่อสร้าง ใน

วงเงิน ๑๑๑,๙๐๐,๐๐๐ บาท (ต่อมาได้มีการทำสัญญาบูรณะ
ปรับปรุงเพิ่มเติมอีก ๒๙,๒๙๒,๐๐๐ บาท รวมงบประมาณ
การบูรณะปรับปรุงทั้งสิ้น ๑๔๑,๑๙๒,๐๐๐ บาท) ฯพณฯ
นายชวน หลีกภัย ประธานศาลรัฐธรรมนูญในขณะนั้น ได้
อนุมัติให้ดำเนินการจ้างห้างหุ้นส่วนจำกัด ส. บุญมีฤทธิ์ก่อสร้าง
ตามที่คณะกรรมการประกวดราคาฯ เสนอ และในวันที่ ๒๘
มิถุนายน ๒๕๔๒ เวลา ๑๒.๐๙ นาฬิกา ได้มีการทำพิธี
บวงสรวงเพื่อเริ่มการบูรณะปรับปรุงอาคารบ้านเจ้าพระยา
รัตนาธิเบศร์ เพื่อใช้เป็นทำการศาลรัฐธรรมนูญ โดยมี
 ฯพณฯ นายชวน หลีกภัย ประธานศาลรัฐธรรมนูญเป็น
ประธานในพิธี และมีตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ผู้บริหารและ
ข้าราชการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ รวมทั้งข้าราชการจาก
หน่วยงานอื่น สื่อมวลชน และประชาชนที่ได้รับเชิญมาร่วม
ในพิธีด้วย

พิธีบวงสรวงก่อนการบูรณะปรับปรุง

สถาปัตยกรรมและผังบริเวณ

ประตูทางเข้าห้องรับแขกชั้นที่ ๑

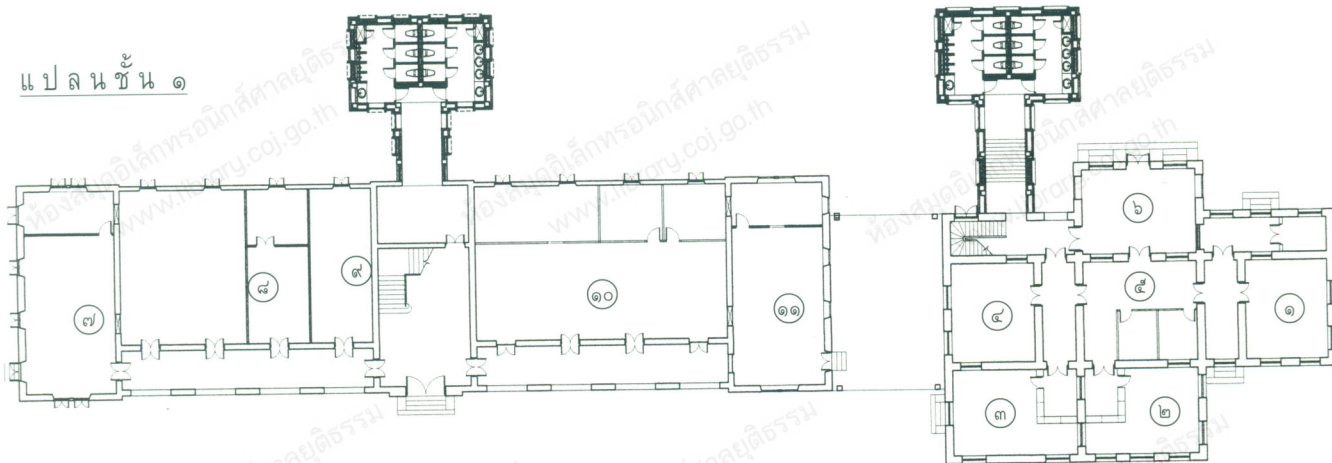
การบูรณะปรับปรุงบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ เพื่อใช้เป็นที่พักทำการของศาลรัฐธรรมนูญนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีความเห็นสอดคล้องกันว่าสมควรจะอนุรักษ์โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของอาคารให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด แต่ก็ให้มีความเหมาะสมกับการปฏิบัติงานของศาลรัฐธรรมนูญ การบูรณะปรับปรุงนอกจากจะอนุรักษ์อาคารเดิมที่มีอยู่แล้ว ยังได้มีการก่อสร้างเพิ่มเติมอาคารห้องน้ำชาย - หญิง ๒ หลัง (ทั้งส่วนที่ติดต่อกับบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ และส่วนที่ติดต่อกับอาคารกระทรวงธรรมการ) อาคารจอดรถชั้นเดียว จำนวน ๓ หลัง การตกแต่งภูมิสถาปัตยกรรมและผังบริเวณโดยรอบ การทำประตูทางเข้า - ออก รั้วป้อมยาม ศาลพระภูมิ และถนนบริเวณรอบอาคาร ให้มีความกลมกลืนกับสภาพตัวอาคารเดิม

มุมอาคารด้านหลัง

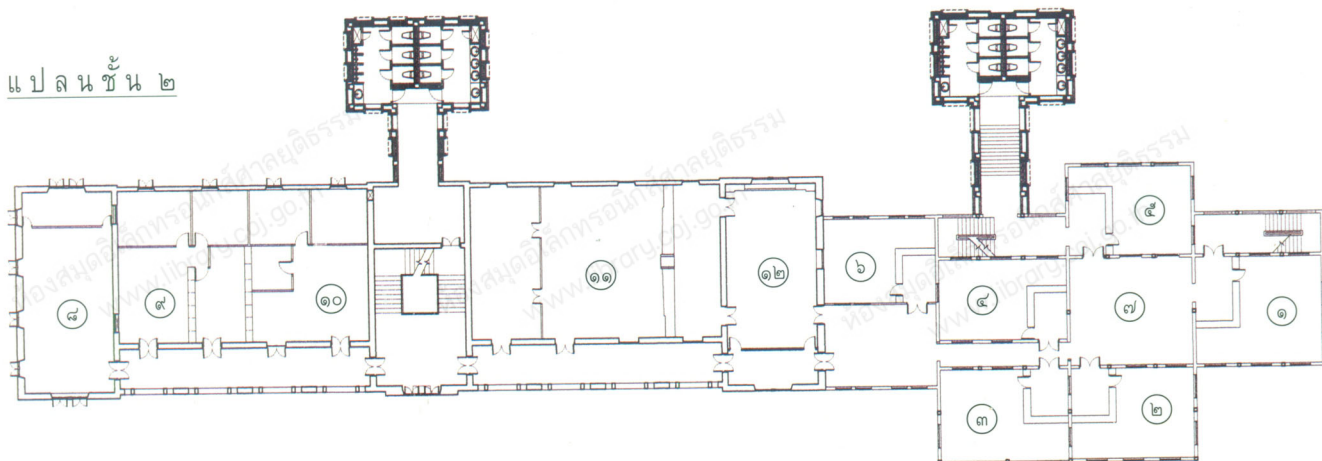

แปลนชั้น ๑

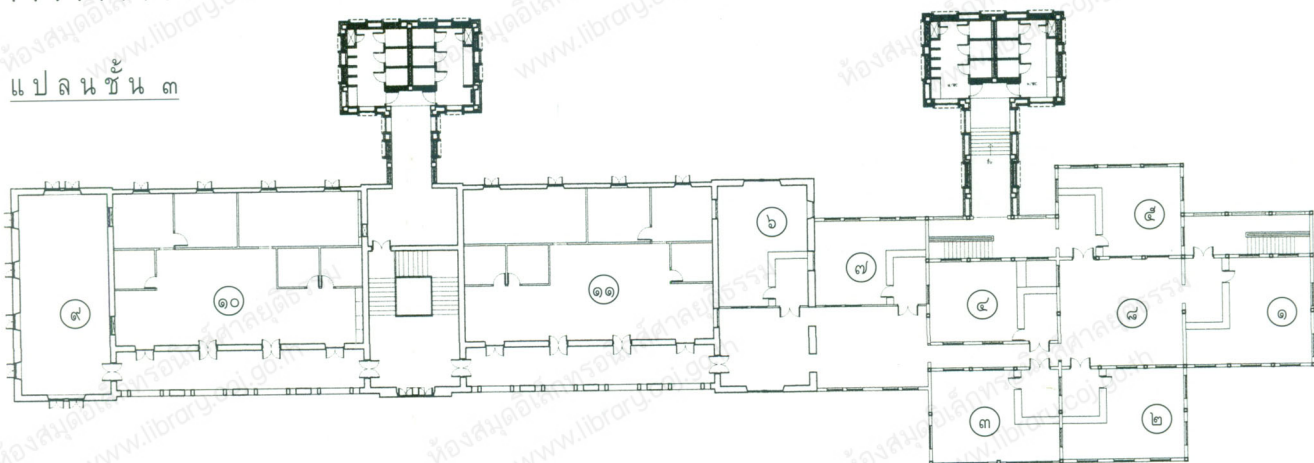
(๑) ห้องประธานศาลรัฐธรรมนูญ	(๕) ห้องโถงกลาง	(๙) ห้องรับรองสื่อมวลชนและประชาชน
(๒) ห้องตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	(๖) ห้องรับแขก	(๑๐) ห้องสำนักอำนวยการศาลรัฐธรรมนูญ
(๓) ห้องเลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ	(๗) ห้องสมุด	(๑๑) ห้องรับประทานอาหาร
(๔) ห้องรองเลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ	(๘) พิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุศาลรัฐธรรมนูญ	

แปลนชั้น ๒

(๑-๖) ห้องตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	(๙) ห้องส่วนสารสนเทศและประชาสัมพันธ์	(๑๒) ห้องประชุมวินิจัย
(๗) ห้องรับแขก	(๑๐) ห้องส่วนการคลังและพัสดุ	
(๘) ห้องประชุมสำนักงาน	(๑๑) ห้องพิจารณาคดี	

แปลนชั้น ๓

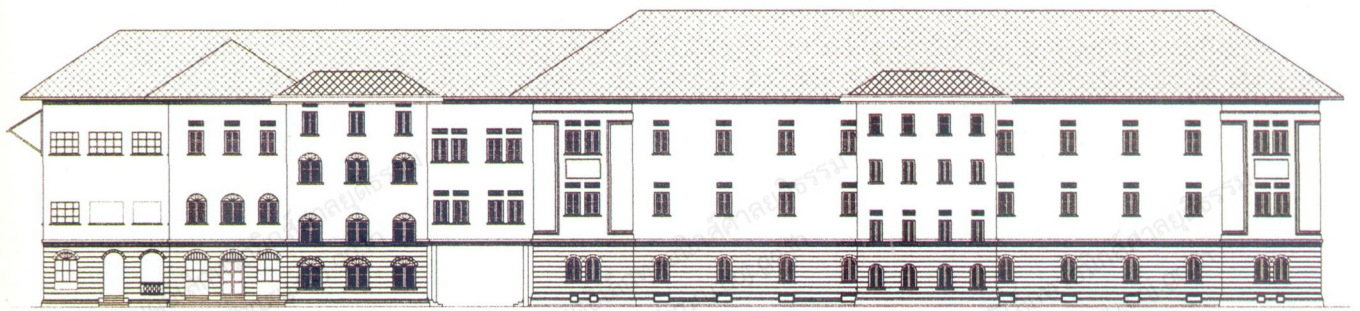

(๑-๗) ห้องตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	(๑๐) ห้องกลุ่มวิเคราะห์กฎหมายและคดี
(๘) ห้องรับแขก	(๑๑) ห้องกลุ่มวิจัยและวิชาการ
(๙) ห้องพระ	

ด้านหน้า

ด้านหลัง

ในส่วนของสถาปัตยกรรมนั้นมีการปรับปรุงซ่อมแซมโครงสร้างภายนอกทั้งบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์และอาคารกระทรวงธรรมการ เช่น การซ่อมแซมโครงสร้างหลังคา และเปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคาใหม่ โดยยังคงลักษณะและสีเช่นเดียวกับของเดิม การซ่อมแซมผนังภายในและภายนอกอาคาร การทาสีใหม่ทั้งหมด การเปลี่ยนประตูหน้าต่างที่ชำรุดไม่สามารถใช้งานได้ ส่วนประตูหน้าต่างที่สามารถใช้งานได้ ก็จะซ่อมแซมด้วยการเปลี่ยนอุปกรณ์และทาสีใหม่ตามรูปแบบเดิม การติดตั้งป้ายที่ทำการและซ่อมแซมนาฬิกาของเดิมให้สามารถใช้งานได้อีกครั้งหนึ่ง การซ่อมแซมรอยต่อระหว่างอาคารกระทรวงธรรมการกับบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์เพื่อป้องกันการทรุดตัวของโครงสร้าง การวางสายไฟฟ้าใต้ดิน ตลอดจนการวางระบบสุขาภิบาลใหม่ทั้งหมด

สนามหญ้าด้านหลังอาคาร

บริเวณด้านหลังกอาคาร

บริเวณด้านหน้าอาคาร

หน้าต่างชั้นล่างอาคาร

ประตูด้านหน้าอาคาร

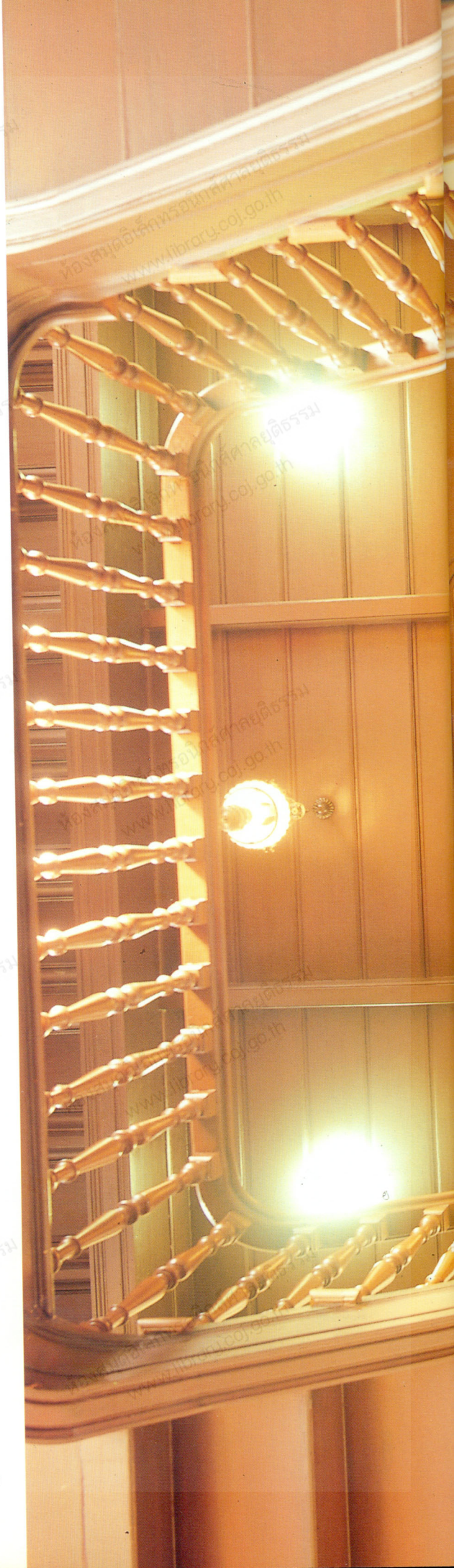
ประตูภายในอาคาร

ถนนภายในรอบอาคาร

สถาปัตยกรรมภายใน

๑. โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมภายใน มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในเพื่อให้เกิดความแข็งแรง โดยการปักฝังตีเชื่อมกลุ่ม ทำฐานรากหล่อคานและพื้นคอนกรีตเสริมเหล็ก โดยเป็นพื้นที่วางบนดิน (Slab on ground) เพื่อแยกการรับน้ำหนักของอาคารและป้องกันการทรุดตัวไม่เท่ากันระหว่างโครงสร้างใหม่กับโครงสร้างเก่า การซ่อมแซมตงไม้และพื้นไม้ ตลอดจนการวางโครงสร้างตามวิธีโบราณ ส่วนโครงสร้างชั้นที่ ๒ และ ชั้นที่ ๓ มีการทำโครงทึสเหล็ก (Truss) ตามคานคอนกรีตของเดิม เพื่อให้คานแข็งแรงและรับน้ำหนักได้มากขึ้น

ห้องรับแขกชั้นล่าง

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.coj.go.th

ห้องตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.coj.go.th

ห้องเลขานุการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

๒. การแบ่งพื้นที่ภายในอาคาร มีการแบ่งพื้นที่ภายในอาคารแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

ส่วนแรก บ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์เดิมได้ปรับปรุงเป็นที่ทำงานของประธานศาลรัฐธรรมนูญ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ และผู้บริหารสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ชั้นที่ ๑ ประกอบด้วย ห้องรับแขก ห้องประธานศาลรัฐธรรมนูญ ห้องตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ห้องเลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ห้องรองเลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ห้องเลขานุการประธานศาลรัฐธรรมนูญและเลขานุการตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ และห้องที่ปรึกษาประธานศาลรัฐธรรมนูญ

ชั้นที่ ๒ ประกอบด้วย ห้องรับแขก ห้องตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและเลขานุการตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

ชั้นที่ ๓ ประกอบด้วย ห้องรับแขก ห้องตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและเลขานุการตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

บันไดทางขึ้นชั้นที่ ๑

ห้องตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

ห้องรับประทานอาหาร

ห้องรับแขก

ห้องรับรองสื่อมวลชนและประชาชน

ห้องสำนักอำนวยการศาลรัฐธรรมนูญ

ส่วนที่สอง อาคารกระทรวงธรรมการเดิมได้ปรับปรุงเป็นที่ทำงานของข้าราชการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งประกอบด้วย

ชั้นที่ ๑ ประกอบด้วย โถงกลาง ห้องรับรองสื่อมวลชนและประชาชน ห้องสำนักอำนวยการศาลรัฐธรรมนูญ ห้องรับประทานอาหาร ฟิฟิรกันท์และหอจดหมายเหตุศาลรัฐธรรมนูญ และห้องสมุด

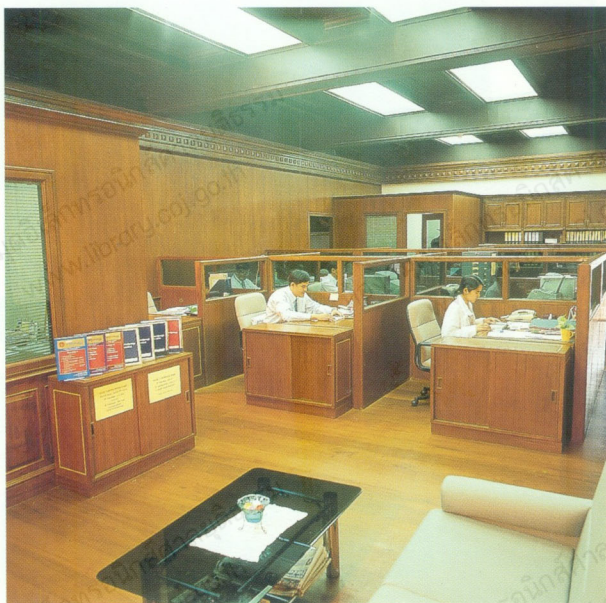
พิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุศาลรัฐธรรมนูญ

ห้องประชุมวิจิตร

ห้องควบคุมเครื่องโสตทัศนูปกรณ์

ห้องกลุ่มวิจัยและวิชาการ

ชั้นที่ ๒ ประกอบด้วย โถงกลาง ห้องพิจารณาคดี
ห้องประชุมวินิจจัย ห้องส่วนการคลังและพัสดุ ห้องส่วน
สารสนเทศและประชาสัมพันธ์ และห้องประชุมสำนักงาน

ชั้นที่ ๓ ประกอบด้วย โถงกลาง ห้องกลุ่มวิจัย
และวิชาการ ห้องกลุ่มวิเคราะห์กฎหมายและคดี และห้องพระ

ระเบียงทางเดินชั้นที่ ๓

บันไดทางขึ้นชั้นที่ ๓

ห้องประชุมสำนักงาน

โถงกลางชั้นที่ ๒

ห้องพิจารณาคดี

สมเด็จพระสังฆราชทรงเจิมแผ่นป้าย เนื่องในโอกาสย้ายที่ทำการศาลรัฐธรรมนูญ

พิธีทำบุญอาคารทั้งพิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์

การตกแต่งภายในอาคารทั้ง ๒ หลังนี้ยังคงยึดรูปแบบโบราณตามสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ผสมผสานกับสถาปัตยกรรมไทย วัสดุหลักที่ใช้ส่วนใหญ่ยังคงเป็นไม้สักเกือบทั้งหมด แต่ปรับปรุงสภาพการใช้งานและออกแบบให้สอดคล้องกับงานระบบต่างๆ เช่น ระบบปรับอากาศ ระบบไฟฟ้าและแสงสว่าง เป็นต้น การบูรณะปรับปรุงอาคาร แม้ว่าจะมีการรื้อวัสดุและอุปกรณ์ที่ชำรุดเสียหายออกไปบางส่วน แต่ก็ยังคงทำลือแบบของเดิม เพื่อเป็นการอนุรักษ์และได้บรรยากาศแบบดั้งเดิม เครื่องเรือนที่ใช้ในอาคารทั้งสองหลังนี้ ประกอบด้วยเครื่องเรือนติดกับที่และเครื่องเรือนลอยตัว ซึ่งเครื่องเรือนเหล่านี้ได้ทำการออกแบบใหม่ทั้งหมด ให้มีความสอดคล้องกับสถาปัตยกรรมเดิม

การบูรณะปรับปรุงอาคารบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์เพื่อใช้เป็นที่พักทำการของศาลรัฐธรรมนูญ ได้ดำเนินการแล้วเสร็จตามสัญญาเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๔๓ แต่ศาลรัฐธรรมนูญได้ย้ายเข้ามาทำงานก่อนเนื่องจากหมดสัญญาเช่าที่เดิม และมีพิธีทำบุญอาคารทั้งพิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์ เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๔๓ โดยมีสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก เสด็จมาเป็นประธานสงฆ์ในพิธีทำบุญอาคาร

การบูรณะปรับปรุงบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ เพื่อใช้เป็นที่พักทำการศาลรัฐธรรมนูญนั้น นอกจากจะเป็นการบูรณะปรับปรุงอาคารที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ให้กลับมีสภาพเหมือนเดิม และเหมาะสมกับการใช้งานในปัจจุบันแล้ว ยังทำให้เกิดความรู้สึกที่ยังระลึกถึงอดีตแห่งความรุ่งเรืองของศิลปสถาปัตยกรรมในยุคที่ผ่านมา รวมทั้งยังเป็นการรำลึกถึงเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ (พุ่ม ศรีไชยนต์) ผู้เป็นเจ้าของเดิม อัจฉริยะบุคคลผู้มีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ตลอดจนทำคุณประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองอย่างเอนกอนันต์ สมควรที่เป็นแบบอย่างอันดีแก่นุชนรุ่นหลังสืบต่อไป

ศาลพระภูมิ

ประวัติและผลงาน
เจ้าพระยาธรรมาธิเบศร์
(พุ่ม ศรีไชยยันต์)

เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ (พุ่ม ศรีไชยยันต์) ที่สมุหพระกลาโหม อัครมหาเสนาบดี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ มีนามเดิมว่า พุ่ม เป็นบุตรคนที่ ๓ ของขุนไชยวารี เจ้าภาษีจาก^(๑๑) เกิดเมื่อปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๑๘๒ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๖๓) ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ มีพี่น้องร่วมบิดา ๔ คน

การศึกษา

เมื่อเด็กชายพุ่มอายุได้ ๘ ขวบ ขุนไชยวารีบิดาได้พาไปฝากให้เล่าเรียนหนังสือไทยและขอมกับพระครูวิจารณ์าทจริย์ เจ้าอาวาสวัดทองนพคุณ เมื่อพระครูวิจารณ์าทจริย์ มรณภาพ จึงได้ย้ายมาศึกษาที่พระอาจารย์ฉิม วัดทองธรรมชาติ จนแตกฉานทั้งการเขียนอ่านอักษรไทย ขอม เลข ลูกคิดและพระปริยัติธรรม จากนั้นได้เข้าศึกษาวิชาชั้นสูงการชกของเงิน นาก ด้วยเครื่องนุ่งห่ม กับบาทหลวงปาเลอกัว หัวหน้าบาทหลวงคริสต์ตั้ง วัดอัสสัมชัญ บางรัก

การรับราชการ

เมื่อนายพุ่มเจริญวัยขึ้น บิดาได้นำเข้าถวายตัวเป็นมหาดเล็กในพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าคเนจร (ต้นราชสกุลคเนจร) พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ต่อมาเงินขุนณเธร ผู้เป็นพี่ชาย ได้แนะนำให้ นายพุ่มเข้าทำงานเป็นเสมียนทำหน้าที่แต่งบทกลอนไปหว่ายที่โรงหว่ายของพระยาศรีไชยบาล (เจ้สัวหง : หง แซ่เหลา) ที่นี้ นายพุ่มได้ขอบพบกับธิดาสาวคนเล็กของพระยาศรีไชยบาล จึงได้อยู่กันเป็นสามีภรรยา กัน ต่อมาภรรยาท่านได้ถึงแก่กรรม จึงได้ท่านสู่เป็นภรรยา (นับว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผู้พระราชทานท่านสู่ให้) นายพุ่มเป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดและสติปัญญาหลักแหลม สามารถดำเนินกิจการต่างๆ ที่รับผิดชอบเป็นผลสำเร็จ พระยาศรีไชยบาล จึงได้มอบกิจการทั้งหมดให้ดูแล ครั้นพระยาศรีไชยบาลได้ซื้อที่ดินผืนหนึ่งที่ริมคลองโอง่างนอกกำแพงพระนคร ตรง

เชิงสะพานเหล็กทรงไทยสายวัดเชิงเลน (วัดบพิตรพิมุข) เพื่อสร้างเป็นโรงเก็บเรือ ต่อมาพระยาศรีไชยบาลได้มอบที่ดินผืนนี้ให้เป็นกรรมสิทธิ์ จึงได้ปลูกบ้านบนที่ดินดังกล่าว (ปัจจุบันเป็นที่ทำการของศาลรัฐธรรมนูญ) และได้ถวายตัวเป็นข้าหลวงฟังบุญในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงผนวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร จนสิ้นรัชกาลที่ ๓

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ได้ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายพุ่ม เป็น **ขุนสมุทโคจร** หรือเรียกกันว่า “ขุนหุ้มแพร” มีบรรดาศักดิ์เสมอตำแหน่งมหาดเล็กหุ้มแพร และในปี พ.ศ. ๒๔๐๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุนสมุทโคจรเป็นข้าหลวงคุมสิ่งของต่างๆ ออกไปแสดงในการแสดงพินิจภักทสถานระหว่างชาติ ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งในครั้งนั้น เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) เป็นราชทูตไปทำสัญญากับประเทศฝรั่งเศสว่าด้วยเรื่องประเทศเขมรและสุรา ในการเดินทางครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชหัตถเลขาเป็นการส่วนพระองค์ถึงขุนสมุทโคจร ทรงเล่าถึงปัญหาต่างๆ ถึงความเป็นฝักเป็นฝ่ายของคณะราชทูตและการทูตระหว่างประเทศ ให้ขุนสมุทโคจรได้รับทราบ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไว้วางพระราชหฤทัยที่มีต่อขุนสมุทโคจร^(๑๒) หลังจากกลับจากราชการครั้งนี้ เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ได้ขอให้สมเด็จพระยาบรมมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง บุนนาค) ผู้เป็นบิดา กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขอให้ขุนสมุทโคจรเป็นที่ **หลวงทิพยอักษร** เสมียนตราในกรมพระกลาโหม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตามความประสงค์ของสมเด็จพระยาบรมมหารัชมังคลาจารย์ จากนั้นไม่นานนักก็สิ้นรัชกาล

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะที่สมเด็จพระยาบรมมหารัชมังคลาจารย์ เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ได้คัดเลือกผู้มีความรู้ความสามารถ ชื่อสัตย์สุจริต และมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด เพื่อเป็นที่ปรึกษาและช่วยในการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งในจำนวนนี้มีหลวงทิพยอักษรรวมอยู่ด้วย หลวงทิพยอักษรได้ใช้ความรู้ความสามารถช่วยราชการแผ่นดินจนเป็นที่ไว้วางใจของสมเด็จพระยา

บรมมหาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเป็นอย่างมาก ท่านจึงได้กราบบังคมทูลขอให้เลื่อนหลวงทิพยอักษร เป็น พระนรินทร์ราชเสนี ปลัดบัญชากรมพระกลาโหม

ปี พ.ศ. ๒๔๑๗ ได้เกิดเหตุวุ่นวายในเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากมีชาวอินเดีย ชาวพม่า ซึ่งเป็นคนในบังคับของอังกฤษ ได้ก่อเหตุวิวาทด้วยเรื่องป่าไม้ ประกอบกับการเมืองในเมือง เชียงใหม่ค่อนข้างสับสนวุ่นวาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระนรินทร์ราชเสนี เป็นข้าหลวงที่ ๑ ขึ้นไปประจำราชการ ณ เมือง เชียงใหม่ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๑๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุนเพชรณัฐเสน (จ้อย) เป็นข้าหลวงเชิญสัญญาบัตรกับ ท้องตราพระราชสีห์ขึ้นไปพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์จาก พระนรินทร์ราชเสนีเป็น พระยาเทพประชุมชน ในระหว่างที่ พระยาเทพประชุมชนเป็นข้าหลวงเมืองเชียงใหม่ท่านมีผลงานเป็น จำนวนมาก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มี พระราชหัตถเลขา พระราชทานคำแนะนำเกี่ยวกับการบริหาร ราชการแผ่นดิน รวมทั้งได้มีพระราชกระแสให้กำลังใจ และ พระราชทานสิ่งของให้แก่พระยาเทพประชุมชนอยู่เนืองๆ ดังที่ จะได้หยิบยกมากล่าวไว้ในช่วงผลงานของท่าน และในปี พ.ศ. ๒๔๒๘ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาเทพประชุมชน ข้าหลวงเมืองเชียงใหม่เป็นปลัดทูลฉลองกรมพระกลาโหม

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๒๙ ตำแหน่งเจ้าพระยาพลเทพ เสนาบดีจตุสดมภ์ว่างลง เนื่องจากเจ้าพระยาพลเทพ (รอด กัลยาณมิตร) ได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยารัตนบดินทร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรงสั่งให้สถาปนาเลื่อน ตำแหน่งยศ พระยาเทพประชุมชน ราชปลัดทูลฉลองกรม พระกลาโหม เป็น เจ้าพระยาพลเทพ ตำแหน่งที่จตุสดมภ์ เสนาบดี มีนามจารึกในหิรัญบัฏว่า “เจ้าพระยาพลเทพ สรรพพลเสพเสนาบดี ศรีวิไชยราชมไหสวร์ย์ อเนกานันต์ รัษฎาหาร พิจารณ์ปฏิพัทธ นพรัตน์มูรธาทร มหิศรสมุหเขตร เกษตราธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ ถือกัศดินา ๑๐๐๐๐ เปน ประชาราธิบดีในกรมเกษตราธิการ ถือกตราสำหรับตำแหน่ง ๙ ดวง รับราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป จงเจริญ ฤกษ์ขณมายุพรรณ สุขสิริสวัสดิพิพัฒนามงคล วิบูลยอิฐผล ธนสารสมบัติ บริวารสมบุรณ์ ทุกประการเทอญ ฯ”^(๑๓)

เมื่อเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) ที่สมุห พระกลาโหม ถึงแก่อสัญกรรม ในปี พ.ศ. ๒๔๓๑ จึงมี

พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพลเทพ ที่เกษตราธิบดี รับตำแหน่งที่สมุหพระกลาโหม^(๑๔) และในปี พ.ศ. ๒๔๓๓ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสแหลมมลายู เจ้าพระยาพลเทพ สมุหพระกลาโหม ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ร่วมเป็นผู้รักษาพระนคร ท่านหนึ่งด้วย^(๑๕)

ปี พ.ศ. ๒๔๓๘ เจ้าพระยาพลเทพ มีอายุ ๗๕ ปี สุขภาพร่างกายชราภาพและโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน แต่ก็ยัง มาปฏิบัติราชการเป็นประจำ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว มีพระมหากรุณาธิคุณให้เจ้าพระยาพลเทพ พักราชการโดยให้มาประชุมเป็นครั้งคราว และยังคงมีตำแหน่ง สมุหพระกลาโหมตามเดิม^(๑๖) และในปีเดียวกันนี้ พระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนาเจ้าพระยา พลเทพเป็น เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ที่อัครมหาเสนาบดี ซึ่งมีข้อความตามสำเนาประกาศตั้งอัครมหาเสนาบดี ดังปรากฏ ข้อความต่อไปนี้

“ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตกาลล่วงแล้ว ๒๔๓๘ พรรษา ปัตยบันกาล จันทรคตินิยม มกฏะสังวัจจร จิตรมาส กภาพักษ์ ปาฏิบัตติ โสรวาร สุริยคติกาล รัตน โกลสินทรศก ๑๑๔ มีนาคมมาส เอกุณติงสมมาสาหุณพิเศษ บริณेतกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯลฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า เจ้าพระยาพลเทพสรรพพลเสพเสนาบดี ศรีวิไชยราช มไหสวร์ย์ อเนกานันต์รัษฎาหาร พิจารณ์ปฏิพัทธ นพรัตน์ มูรธาทร มหิศรสมุหเขตร เกษตราธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ สมุหพระกลาโหม ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณมา โดยความอดุสาหะ และองอาจสามารถในราชกิจทั้งปวงสำเร็จ ไปเป็นหลายประการ โดยพิศดารดังข้อความที่ได้ประกาศเมื่อ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งเป็นที่เกษตราธิบดีแล้วนั้น จำเดิม แต่นั้นมาเจ้าพระยาพลเทพ ได้อำนวยการราชการในกรมนา ให้เป็นไปโดยสวัสดิภาพเรียบร้อย ภายหลังทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งสมุหพระกลาโหม ก็ได้รับราชการ ในหน้าที่อันนี้ด้วยความอดุสาหะ ครั้นมีราชการที่จะต้องขึ้นไป จัดที่เมืองนครเชียงใหม่ ก็ได้ขึ้นไปฉลองพระเดชพระคุณ อีกคราว ๑ แล้วกลับลงมารับราชการในหน้าที่ สมุหพระกลาโหม ตามเดิม แม้บัดนี้สิ้นมายุมากอยู่แล้วก็ยังมิอริยาตยองอาจ ซื่อตรงจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเป็นอันมากสมควร ที่จะดำรงตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีผู้มีพฤติภาพ ให้เป็นที่

เคารพนับถือเป็นประธานแก่ข้าราชการทั้งปวงผู้หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่ง ให้สถาปนา
เจ้าพระยาพลเทพ ขึ้นเป็นอัครมหาเสนาบดีให้มีราชทินนาม
ตามจารึกในสุพรรณบัฏว่า เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์พิเศษ
สาธุคุณมณูญผล ทศกุศลกิจวิภัตต์ ศึกษาพิพัฒรรควาที่
ศรีรัตนตรัยสรณรักษ์ อุดมศักดิ์สิทธิสารทสมบุรณ์ อุดุลย
เมตยาชวาธยาศรัย วุฒิวัชรภณเกียรติพิศาล ราชกิตโยป
การจิรปรากฏ สิริยศเดชไชโยอุกฤษฏ์ อัครวิกรมมหาเสนาบดี
อภัยพิริยปรากฏมหา หุคชนมดำรงศักดิ์นา ๑๐๐๐๐ จงเจริญ
ทฤณชฌมาบุพพณ สุขสิริสวัสดิพิพัฒนามงคล วิบูลยอิฐผล
ธนาสารสมบัติ บริวารสมบุรณ์ ทุกประการเทอญ”^(๑๗)

เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ถึงแก่อสัญกรรม เมื่อวันที่
๙ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๐ (พ.ศ. ๒๔๔๔) รวม
สิริอายุได้ ๘๑ ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเพลิงที่เมรุท้อง
สนามหลวง เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๐
(พ.ศ. ๒๔๔๔) เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ไม่มีบุตร ด้วยความ
ซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณ ประกอบกับด้วยความ
จงรักภักดีและความกตัญญูอย่างสูงสุด เมื่อพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยม
เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ จึงได้น้อมเกล้าฯ ถวายมรดกแด่
พระองค์

ผลงาน

เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ (พุ่ม ศรีไชยันต์) ขณะที่
รับราชการตั้งแต่มีบรรดาศักดิ์ ขุนสมุทโคจร จนถึงบรรดาศักดิ์
เจ้าพระยา ท่านได้สนองพระเดชพระคุณแผ่นดินด้วยความ
ซื่อสัตย์สุจริต และมีความจงรักภักดีจนเป็นที่ไว้วางพระราช
หฤทัยขององค์พระมหากษัตริย์ การใดที่เป็นพระราชประสงค์
ท่านก็อาสากระทำการจนประสบความสำเร็จ ผลงานของท่านแม้
มิได้มีการจารึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ถ้าหากพิจารณา
พิเคราะห์จากพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีถึงเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ในขณะที่
ดำรงตำแหน่งต่างๆ แล้วนั้น พระองค์ได้มีพระราชกระแสให้
แนวทางการทำงานแก่เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ รวมทั้งพระ
ราชทานคำแนะนำ ตลอดจนทรัพย์สินของและเครื่องราช
อิสริยาภรณ์เพื่อเป็นรางวัลในความดีความชอบและความ
ซื่อสัตย์สุจริตในการปฏิบัติราชการ ซึ่งผลงานของท่านสามารถ
สรุปเป็นด้านต่างๆ ได้ดังนี้

ด้านการเมืองการปกครอง

เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ครั้งมีบรรดาศักดิ์เป็นพระ
นรินทรราชเสนีได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ เป็น
ข้าหลวงเมืองเชียงใหม่ สถานการณ์ของเมืองเชียงใหม่ใน
ขณะนั้นมีเหตุวุ่นวายต่างๆ เนื่องจากเจ้านายในเมืองเชียงใหม่

ลำปาง และชาวพม่าซึ่งเป็นคนในบังคับของอังกฤษวิวาท
กันด้วยเรื่องป่าไม้ ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริในการที่จะรักษาเมืองเชียงใหม่
ไม่ต้องกันกับสมเด็จพระเจ้าบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ประธาน
ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในเวลานั้น การดังกล่าวเป็นที่หนัก
พระราชหฤทัยแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เป็นอย่างยิ่ง เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์จึงได้อาสาขึ้นไปเป็น
ข้าหลวงและจัดการเมืองเชียงใหม่ตามกระแสพระราชดำริ
จนเป็นผลสำเร็จ ระวังความวุ่นวายในเมืองเชียงใหม่ให้สงบ
รวมทั้งจัดระเบียบการเมืองการปกครอง การภาษี และการศาล
จนเป็นที่เรียบร้อย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้มีพระราชหัตถเลขาให้คำแนะนำและชมเชยการปฏิบัติ
หน้าที่ ดังปรากฏข้อความต่อไปนี้

“...คิดจะให้ตราเจ้าเชียงใหม่ เปนความชอบที่ได้
จัดการบ้านเมือง แลซื่อสัตย์ต่อกรุงเทพฯ จึงให้พระยาเทพ
ประชนมีใบบอกลงมา ด้วยลตภาชีอากร แลการบ้านเมือง
ต่างๆ ให้ทราบถึงกรุงเทพฯ จะไดยกความชอบสนัด แลให้
เจ้าเมืองเชียงใหม่มีหนังสือสรรเสริญพระยาเทพที่ได้ช่วยการบ้าน
เมืองลงมา จะให้ตราพระยาเทพด้วย จะได้ปรากฏแก่คนต่าง
ประเทศ ...จึงสั่งตรามหาสุรารักษ์มาให้พระยาเทพสวมให้
เจ้าเชียงใหม่จะได้มีน้ำใจ แต่ตัวพระยาเทพนั้นจะไว้ให้ต่อเมื่อ
ลงไปกรุงเทพฯ...”^(๑๘)

“...ในเรื่องความเมืองเชียงใหม่ครั้งนี้ นึกว่าจะมา
ควบความหนักใจเข้าสองฝ่าย พระยาเทพประชนแบ่งเบา
ไปได้ทางหนึ่งดังนี้ เปนที่เบาใจไปมาก ขอบใจพระยาเทพนัก
ครั้งนี้คิดถึงพระยาเทพประชนมากแต่จะเรียกกลับลงมาก็ยัง
ไม่ได้ จึงได้จัดคุมเชิดเพชรเม็ดเดียวสำหรับหนึ่งสามคุม ส่งขึ้น
มาให้พระยาเทพประชนรับไว้ เปนที่หมายแห่งความชอบใจ
ในการประพติราชการของพระยาเทพประชน ซึ่งได้ทำมา
แล้วทุกอย่าง...” (๑๙)

ด้านการจัดเก็บภาษีอากร

ได้กล่าวไว้ตั้งแต่ต้นแล้วว่า เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์
ครั้งยังไม่มีบรรดาศักดิ์เป็นเพียงนายพุ่ม ได้ทำงานเป็น
เสมียนที่โรงหอยของพระยาศรีไชยบาล (เจ็สวัง) ทำให้มี
ความรู้ทางด้านภาษีอากรเป็นอย่างดี เมื่อท่านมีบรรดาศักดิ์
เป็นพระยาเทพประชน ข้าหลวงเมืองเชียงใหม่ หรือปลัด
ทูลฉลองกรมพระกลาโหม ก็ได้ใช้ความรู้ความสามารถดังกล่าว
เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงระบบการเก็บภาษีอากร ทำให้
ไม่ต้องใช้เงินงบประมาณหรือเงินแผ่นดินไปเลี้ยงเมืองเชียงใหม่
รวมทั้งได้ปรับปรุงระบบการจัดเก็บภาษีฝิ่นทำให้มีเงินรายได้
แผ่นดินส่งเข้าพระคลังมหาสมบัติเป็นจำนวนมาก เป็นที่พอ
พระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ดังที่มีพระราชหัตถเลขาถึงพระยาเทพประชน ดังปรากฏ
ข้อความต่อไปนี้

“...การซึ่งจะแบ่งค่าต่อไม่เป็นเงินเดือนค่าหลวงที่
บอกลงไปนั้น ยังไม่เข้าใจชัดว่า เป็นการสำหรับจดกลกัน
จะส่งเงินที่ข้าหลวงหฤฯ จะทำอะไรจึงยังไม่ได้ตอบมาชัด
กลัวจะเป็นการตื่นเต้นไป ถ้าตกลงประการใดให้พระยาเทพ
บอกไปให้ชัดอีกครั้งหนึ่ง ผลประโยชน์ที่จะได้ไม่ได้นั้นไม่ว่าไร
ดอก เปนแต่ให้มีเกียรติยศผู้คำคนพูดได้ กับไม่ต้องชักเงิน
แผ่นดินไปเลี้ยงเมืองเชียงใหม่แล้วก็เปนดีใจมาก...” (๒๐)

“ด้วยพระยาเทพประชนซึ่งให้เปนผู้จัดการภาษีฝิ่น
จัดการเจริญดี เงินแผ่นดินได้ขึ้นมากกว่าแต่ก่อนถึงเดือนละห้า
ร้อยชั่ง เงินเดือนในตำแหน่งผู้จัดการภาษีฝิ่นเขาก็ไม่ได้ เพราะ
ยกเอาไปใช้เป็นเงินเดือนผู้กำกับการตรวจตราที่มีเพิ่มขึ้นนั้นเสีย
ผู้ซึ่งทำการดีในราชการดังนี้ ควรจะได้ผลประโยชน์เป็นรางวัล ให้
คิดเงินให้เป็นรางวัลพระยาเทพประชน ร้อยละกึ่งส่งเหลือกึ่ง
เปอเซนในเงินที่ได้ส่งพระคลังมหาสมบัติ” (๒๑)

“...รวมความว่าในระหว่างที่คุณดำรง
ไม่อยู่นี้ ภาษีอากรในกรมพระกลาโหม ให้พระยาเทพประชน
บังคับบัญชาตรวจตรา เปนผู้รับผิดชอบไปว่าคุณดำรงจะ
กลับเข้ามากรุงเทพอย่างไรให้การเสียไปอย่างหนึ่งอย่างใด...” (๒๒)

ด้านการศึกษา

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ประเทศไทยต้องยอมทำสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณา
เขตระหว่างไทยกับอังกฤษ และกับประเทศต่างๆ ในยุโรป
และสหรัฐอเมริกา ในขณะนั้นเองเมืองนครเชียงใหม่เกิดเหตุ
วุ่นวายต่างๆ เมื่อคนในบังคับของคู่สัญญาเหล่านั้น มีปัญหา
เกี่ยวกับด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ต้องเดินทาง
มาดำเนินการ ณ ศาลกงสุลที่กรุงเทพฯ ซึ่งมีผลกระทบอย่างหนัก
กับคนในบังคับอังกฤษที่เป็นชาวอินเดียและชาวพม่ามากเป็น
พิเศษ เนื่องจากในดินแดนตอนเหนือของสยามมีชาวอินเดีย
และพม่าอยู่เป็นจำนวนมาก ในปี ค.ศ. ๑๘๗๔ (พ.ศ. ๒๔๑๗)
สนธิสัญญาระหว่างสยามและรัฐบาลอินเดีย เป็นการก้าวไปสู่
ทิศทางการจัดการเป็นพิเศษสำหรับบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่า
กระทำความผิดในสยามตอนเหนือ โดยจัดตั้งศาลพิเศษของสยาม
ในดินแดนทางเหนือ เพื่อดำเนินการพิจารณาคดี การดำเนิน
การทดลองจัดตั้งศาลดังกล่าวปรากฏผลสำเร็จ และในปี ค.ศ.
๑๘๘๓ (พ.ศ. ๒๔๒๖) ได้มีการทำสนธิสัญญาระหว่างสยาม
กับรัฐบาลอังกฤษ ในการจัดตั้งศาลพิเศษของสยาม ซึ่งใน
ภายหลังเรียกว่าศาลระหว่างประเทศ (International Courts)
โดยมีการกำหนดอำนาจในการตัดสินคดีความที่ดีขึ้นและกว้าง
ขวางขึ้น สำหรับการพิจารณาข้อโต้แย้งระหว่างคนในบังคับ
ของสยามและอังกฤษ และการพิจารณาคดีที่เป็นความอาญา
ซึ่งมีคนในบังคับอังกฤษเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นผู้ถูกกล่าวหา (๒๓)

การทำสนธิสัญญาจัดตั้งศาลพิเศษระหว่างสยามกับ
รัฐบาลอินเดียดังกล่าวทำให้มีสदनออกชั่งกงสุลอังกฤษไม่พอใช้
ต้องการแก้สนธิสัญญาดังกล่าว เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ซึ่ง
ในขณะนั้นมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาเทพประชน ตำแหน่ง
ข้าหลวงเมืองเชียงใหม่ได้จัดการเรื่องดังกล่าวได้อย่างเรียบร้อย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชหัตถเลขา
ถึงพระยาเทพประชน ดังปรากฏข้อความต่อไปนี้

“... การเมืองเชียงใหม่ครั้งนี้ พิเคราะห์ดูตลอดต้น
ตลอดปลาย ไม่เห็นว่ามีส่วนเจื่อนตันทางมาจากคอเวนเมนต์

อังกฤษ ฤๅคเวอนเมนต้อินเดีย แต่สั๊กอย่างเดียว เห็น
เปนเหตุ เพราะมิสเดอนอกซ์คนเดียว โกรธมาแต่ครั้งแรกเมื่อ
ทำหนังสือสัญญา ข้ามหน้าไปทำเสียกับคเวอนเมนต้อินเดีย
ยังข้าพระยาเทพประชนขึ้นมาจัดการโดยแข็งแรง ทำให้เมือง
เชียงใหม่เป็นของไทยมั่นคงขึ้น จะยกหยิบเหตุได้นานนาน
ครั้งหนึ่ง ไม่เปนการหาได้ง่ายเหมือนอย่างแต่ก่อน จึงได้
ตั้งใจที่จะทำลายหนังสือสัญญาเสีย ...” (๒๔)

“...การที่กรุงเทพนี้ มิสเดอนอกซ์ไปเสียก็เปน
เบาอกอย่างหนึ่งจริงอยู่ แต่เบาภายใน การภายในก็มีความ
หวาดหวั่นอยู่เสมอ ด้วยมันพยาบาทเจ็บแค้นมาก คิดจะ
หาเหตุร้ายขึ้นในการเมืองเชียงใหม่ เพราะเป็นช่องที่จะ
พูดได้มากกว่าการอื่น แต่ในเวลาหนึ่งยังไม่เปนการสำคัญนัก
ด้วยมิสเดอนอกซ์เข้าหาท่านผู้ว่าการต่างประเทศที่นอกยัง
ไม่ได้ แต่การเรื่องหนังสือสัญญาเมืองเชียงใหม่ที่อังกฤษ
เสียเปรียบ เขาคิดแก้ไม่หยุด มิสเดอบัลเครฟที่เป็นผู้เปลี่ยน
มิสเดอนอกซ์มีอำนาจมากขึ้นกว่าแต่ก่อน แลได้รับคำสั่งให้
เข้ามาคิดเลิกหนังสือสัญญาที่ทำที่อินเดีย รวมเข้าเสียกับ
หนังสือสัญญาใหญ่แล้วจะปิดไม่ให้พูดจาที่อินเดีย มิสเดอ
บัลเครฟจะเข้ามาถึงกรุงเทพใน ๒ } วันนี้ ให้พระยา
เทพประชนเตรียมตัวลงมาให้พร้อม เมื่อต้องการชี้แจง
อันใดกับเขา อย่าให้ติดขัด...” (๒๕)

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
มีพระราชดำริเห็นชอบที่พระยาเทพประชนถวายรายงานว่า
ควรมอบศาลต่างประเทศให้กรมทำเป็นผู้ดูแล (๒๖) และมี
พระราชปรารภว่าหากพระยาเทพประชนอยู่กรุงเทพ คงจะ
ได้เป็นที่ปรึกษาอันสัตย์ซื่อและเป็นตุลาการอันเที่ยงตรงชำระ
คดีความพระปรีชาถาวร (สำออง อมาตยกุล) บุตรเขย
มิสเดอนอกซ์ กงสุลอังกฤษ คดีโก่งทองหลวง ที่บ่อทอง
จังหวัดปราจีนบุรี (๒๗)

ด้านการทหาร

เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์เป็นผู้มีความสามารถในด้านการทหาร เพราะขณะที่มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงทิพยอักษร ก็เป็นเสมียนตราในกรมพระกลาโหม เมื่อเป็นพระนรินทรราชเสนี ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นปลัดบัญชากรมพระกลาโหม และเมื่อมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาเทพประชน ข้าหลวงเมืองเชียงใหม่ ได้ประมาณ ๑๑ ปี (พ.ศ. ๒๔๑๗ - ๒๔๒๘)

ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นปลัดทูลฉลองกรมพระกลาโหม ท่านได้จัดระเบียบการทหาร การจัดเก็บภาษี และงานต่างๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของกรมพระกลาโหม จนเป็นที่เรียบร้อย เมื่อเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) ที่สมุหพระกลาโหมป่วย เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ครั้งมีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาพลเทพ ที่เกษตราธิบดี ได้ว่าการแทนสมุหพระกลาโหม ต่อมาเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ ถึงแก่อสัญกรรม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพลเทพเป็นสมุหพระกลาโหม ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดทางด้านการทหารในสมัยนั้น

ผลงานดังกล่าวของเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่สามารถสืบค้นหามาได้ ท่านยังมีผลงานอีกมากมายที่ได้กระทำไว้เป็นคุณูปการต่อประเทศชาติและแผ่นดินไทย

เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ (พุ่ม ศรีไชยันต์) นับเป็นสามัญชนที่สามารถรับราชการสนองพระเดชพระคุณแผ่นดินจนได้รับตำแหน่งสูงสุดถึงขั้นอัครมหาเสนาบดี เป็นอัครวิษเยบุคลลผู้ปราดเปรื่อง และทำคุณประโยชน์แก่แผ่นดินไทยอย่างเปี่ยมเนกอนันต์ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ อดสาหะ กล้าหาญ ซื่อสัตย์สุจริต กอปรด้วยความจงรักภักดี จนเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระมหากษัตริย์ถึงสองพระองค์ สมควรจารึกประวัติและเกียรติคุณของท่านไว้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่อนุชนตลอดไป

เชิงอรรถ

- (๑) ประยูร ศิทธิพันธ์, ตันตระกูลขุนนางไทย. หน้า ๑๘๘ อ้างถึงในมุสดี ทิพทัส และมานพ พงศทัต, บ้านในกรุงเทพฯ. (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๗๘.
- (๒) พระยาสิทธิศักดิ์ สนิทวงศ์, โชคชะตาในชีวิตที่พอใจ. (กรุงเทพฯ : องค์การคำครุสภา, ๒๕๐๖), หน้า ๒๘๖ - ๒๘๗ อ้างถึงในมุสดี ทิพทัส และมานพ พงศทัต, บ้านในกรุงเทพฯ. (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๔.
- (๓) เพิ่งอ้าง.
- (๔) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร. ๕ ยธ ๑/๑๘ ชุดการซ่อมสร้างวัง
- (๕) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร. ๕ ชุดการซ่อมสร้างอาคาร ร.ศ. ๑๐๘ - ๑๑๙ ปีที่ ๑๓
- (๖) ส. พลายน้อย (นามแฝง), เล่าเรื่องบางกอก. (กรุงเทพฯ : อักษรพิทยา, ๒๕๓๕), หน้า ๓๕๒ - ๓๕๓.
- (๗) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร. ๕ ค. ๔.๑ ข/๓๐ กระทรวงมหาดไทยซื้อที่บ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ หน้า ๒.
- (๘) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร. ๕ ศ ๑/๙๙ ย้ายที่ว่าการกระทรวงธรรมการ. หน้า ๓.
- (๙) กระทรวงศึกษาธิการ, ๑๐๐ ปี กระทรวงศึกษาธิการ. (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๔.
- (๑๐) ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๕ ตอนที่ ๑๘๘ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๑ หน้า ๒๐.
- (๑๑) ส. พลายน้อย, เล่าเรื่องบางกอก. พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บำรุงสาส์น ๒๕๒๕), ระบุว่า เป็นบุตรของหลวงจีนประจำของอยู่ ยกกระบัตเมืองนครไชยศรี
- (๑๒) ญัฎฐุณี สุทธิสงคราม, ๒๗ เจ้าพระยา (ฉบับพิสดาร). (พระนคร : โรงพิมพ์แพร่การช่าง, ๒๕๑๐), หน้า ๖๕๕ - ๖๖๓.
- (๑๓) เล่มเดิม, หน้า ๘๓๒.
- (๑๔) เล่มเดิม, หน้า ๘๓๓.
- (๑๕) เล่มเดิม, หน้า ๘๓๕ - ๘๓๗.
- (๑๖) เล่มเดิม, หน้า ๘๓๘ - ๘๔๐.
- (๑๗) เล่มเดิม, หน้า ๘๔๓ - ๘๔๕.
- (๑๘) เล่มเดิม, หน้า ๖๘๑.
- (๑๙) เล่มเดิม, หน้า ๗๔๙.
- (๒๐) เล่มเดิม, หน้า ๖๘๑ - ๖๘๒.
- (๒๑) เล่มเดิม, หน้า ๗๗๔ - ๗๗๕.
- (๒๒) เล่มเดิม, หน้า ๘๑๐.
- (๒๓) Eldon R. James, Yale and Harvard in Siam พิมพ์เผยแพร่ใน The Harvard Graduates' Magazine Vol. XXXIV - June, 1926 - No. CXXXVI (นันทนา ตันติเวสส แปลและเรียบเรียง, รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ ๔ กรมศิลปากรจัดพิมพ์ ๒๕๔๑)
- (๒๔) ญัฎฐุณี สุทธิสงคราม, ๒๗ เจ้าพระยา (ฉบับพิสดาร). หน้า ๗๒๑.
- (๒๕) เล่มเดิม, หน้า ๗๕๐ - ๗๕๑.
- (๒๖) เล่มเดิม, หน้า ๗๐๑.
- (๒๗) เล่มเดิม, หน้า ๗๔๘.

บรรณานุกรม

หนังสือ

- ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, ๒๗ เจ้าพระยา (ฉบับพิสดาร). พระนคร : โรงพิมพ์แพร่การช่าง, ๒๕๑๐.
- นันทนา ตันติเวชส, รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ ๔. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๑.
- คู่สุดี ทิพทัส และมานพ พงศทัต, บ้านในกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. ๑๐๐ ปี กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๕.
- ส.พลายน้อย (นามแฝง), เล่าเรื่องบางกอก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บำรุงสาส์น, ๒๕๒๕.

เอกสารยังไม่ได้ตีพิมพ์

- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารกระทรวงโยธาธิการ ชุดการซ่อมสร้าง (ร.๕ ยธ ๘.๑/๒๗) ชุดซ่อมสร้างอาคาร (ร.ยธ๘.๓/๑๔,๒๐) ชุดคลองถนนสะพาน (ร.๕ ยธ. ๙/๘, ๑๕, ๑๘, ๒๒, ๙๕, ๙๖, ๑๐๓, ๑๐๙, ๑๑๐ เล่ม ๑-๗).
- _____ กอง. เอกสารกระทรวงโยธาธิการ ชุดการซ่อมสร้างวัง ร.๕ ค ๔๑ ข/๓๐ กระทรวงมหาดไทยซื้อที่บ้านเจ้าพระยา รัตนาริเบศร์.
- _____ กอง. เอกสารกระทรวงโยธาธิการ ชุดการซ่อมสร้างวัง ร.๕ ศ๑/๙๙ ย้ายที่ว่าการกระทรวงธรรมการ.

เอกสารที่ตีพิมพ์แล้ว

- ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๕ ตอนที่ ๑๘๘ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๑.

๑. นายณพพล เสงเจริญ	ประธานอนุกรรมการ	๘. นายสนธิ จรอนันต์	อนุกรรมการ
เลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ		ผู้อำนวยการสำนักอำนวยการ-	
๒. นางสาวศิรินันท์ บุญศิริ	อนุกรรมการ	ศาลรัฐธรรมนูญ	
นักอักษรศาสตร์ ๘ ว.		สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ	
กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์		๙. นายณดล ช.สรพงษ์	อนุกรรมการ
กรมศิลปากร		ผู้อำนวยการกลุ่มวิเคราะห์กฎหมายและคดี	
๓. นางนัยนา แยมสาธา	อนุกรรมการ	สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ	
นักจดหมายเหตุ ๗		๑๐. นางนฤมล ธรรมครองอาตม์	อนุกรรมการ
หอจดหมายเหตุแห่งชาติ		หัวหน้ากลุ่มงานวิเคราะห์กฎหมายและคดี ๑	
กรมศิลปากร		กลุ่มวิเคราะห์กฎหมายและคดี	
๔. นายนัท หิรัญรัตน์	อนุกรรมการ	สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ	
ผู้อำนวยการสำนักกษาปณ์		๑๑. นายพิมล ธรรมพิทักษ์พงษ์	อนุกรรมการ
กรมธนารักษ์		ผู้อำนวยการกลุ่มวิจัยและวิชาการ	และเลขานุการ
๕. นางพุทธชาติ อรุณเวช	อนุกรรมการ	สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ	
นายช่างศิลปกรรม ๘ ว.		๑๒. นายปัญญา อุดชาชน	อนุกรรมการ
กลุ่มศิลปกรรม สำนักกษาปณ์		หัวหน้ากลุ่มงานวิจัยและวิชาการ ๒	และผู้ช่วยเลขานุการ
กรมธนารักษ์		กลุ่มวิจัยและวิชาการ	
๖. นายนิติ อาซัน	อนุกรรมการ	สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ	
ผู้อำนวยการ ๑๐		๑๓. นางสาวอัจฉรียา ช่างกลิ้งเหมาะ	อนุกรรมการ
ฝ่ายการตลาดและประชาสัมพันธ์		เจ้าหน้าที่ตรวจสอบภายใน ๖ ว	และผู้ช่วยเลขานุการ
องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย		สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ	
๗. นายกฤษฎา นีละไกร	อนุกรรมการ		
ผู้อำนวยการกองตราไปรษณียากร			
การสื่อสารแห่งประเทศไทย			

ถ่ายภาพ

นายสิงห์คม บริสุทธิ์

นายรัชชัย รามนัญ

นางสาววรานี แจ่มนาม

นายฤทธิ รัตนประทีป

นายพงศ์ฤทธิ์ พรภาสกร

คณะผู้ออกแบบและควบคุมการบูรณะปรับปรุง บ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์เป็นที่ทำการศาลรัฐธรรมนูญ

สถาปนิก

นายฉลอง สมิตมาน

นายสตะวัน ฮัมซ่าย

นายจักรพันธ์ วัชรเรืองชัย

มัณฑนากร

นายสุเทพ วิริยะบุญชัย

นายปริญญา สุขมาก

วิศวกรโยธา

นายพูนलग อินทรนัญ

วิศวกรไฟฟ้า

นายปรีชา วุฒิสสมบัติ

ผู้ควบคุมงาน

นายพงศ์ชนะ จิรสิทธิ์ธรรม

นายโกวิทย์ วรรณวาสน์

นายปริญญา สุขมา

ขอขอบคุณ

นายบุญเสริม เปรมธาดา

อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เขียนบทความประวัติบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์

